

לשכת הרבנות
כפר חב"ד

שמירת מצוות

הלכות
סוכה וארבעת המינים
ה'תשע"ח

ב"ה. מחרת יום הכיפורים ה'תשע"ח

פתח דבר

תושבי כפר חב"ד ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעמדנו בימים הסמוכים לחג הסוכות, הנני מוציא לאור בסייעתא דשמיא קיצור וסיכום של הלכות סוכה וארבעת המינים - על פי מנהגי חב"ד, כדי להקל על כל אחד בידיעת ההלכות הנצרכות בימים אלו, אשר רבות הן מאד.

ולקראת "זמן שמחתנו" הקרב ובא, הנני מברך מקרב לב עמוק את כל אחד ואחת מתושבי כפר חב"ד, שתימשך השמחה על כל השנה כולה, מתוך הרחבה אמיתית בגשמיות וברוחניות, אחדות, שלווה, רוב נחת חסידי אמיתי מכל יוצאי חלצינו, ושנשמע ונתבשר בשורות טובות ומשמחות בעניינים הכלליים והפרטיים, ובראשם בשורת הגאולה האמיתית והשלימה ומלכנו בראשינו בקרוב ממש.

הרב מאיר אשכנזי

מרא דאתרא כפר חב"ד

קיצור הלכות סוכה

זמן בנייתה, סוכה שאולה וגזולה:

< במוצאי יום הכיפורים מתעסקים או עכ"פ מדברים על עשיית הסוכה, כדי לצאת ממצווה אחת למצווה אחרת (רמ"א סוס"י תרכד. ס' המנהגים).

< "מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה, מיד למחרת יום הכיפורים אחר יציאה מבית הכנסת, (משום) מצוה הבאה לידו על יחמיצנה" (תרכה, א).

< סוכה שאולה שיושב בה ברשות בעל הבית, נחשבת "שלו" ויוצא בה ידי חובת סוכה (בשונה מד' מינים, שד' מינים שאולים אינם נחשבים "שלו" ואינו יוצא בהם י"ח ביום הראשון של החג. הביאור בזה בלקו"ש ח"ט ע' 348-350).

< מותר לאדם לשבת ולאכול בסוכת חברו בלי לבקש את רשותו לכך, ובלבד שיעשה זאת בשעה שבעל הסוכה אינו נמצא בה. אך בשעה שבעל הסוכה אוכל בסוכה, או שהוא נערך לאכול בה, אסור לאדם להיכנס ולאכול בסוכת חברו בלי לקבל את רשותו לכך (תרלז, ט).

< למרות שיוצאים י"ח בסוכה שאולה, מכל מקום היות שהשיבה בסוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו", צריך כל אדם להשתדל שתהיה למשפחתו סוכה משלה, "בדוגמת מה שכל השנה דר בדירה שלו. ובפרט שגם עשיית הסוכה היא מצווה, ומצווה בו יותר מבשלווחו" (לקו"ש ח"כ ע' 267 הע' 10).

< סוכה גזולה או סכך גזול, אין יוצאים בהם ידי חובת סוכה (תרלז, ה-ו), ולכן אין לקחת סכך מעצים הגדלים בשטחים ציבוריים וכיו"ב ללא רשות.

< אדם שלא בנה סוכה לפני החג, בשוגג או במזיד, יכול לבנותה בחול המועד, ואין חיוב שהסוכה תעמוד שבעה ימים דווקא (תרלז, א).

מיקום הסוכה:

< יש לבנות את הסוכה על גבי קרקע מרוצפת, כדי שלא יישפכו מים בחג או בשבת על דשא או צמחים ויעבור על איסור (ראה שלו, ט).

< אין לבנות את הסוכה ברשות הרבים, או בקרקע של חברו בלי רשות. מפני שהכלל שנוח לאדם שתיעשה מצווה בממונו הוא רק בשימוש אקראי, אבל כשבונה סוכה בשטח של חברו הרי זה שימוש של קביעות ולא נוח לחברו בזה.

לדעת אדה"ז אין לברך "לישב בסוכה" על סוכה הבנויה ברשות הרבים או בקרקע של חברו ללא רשות, למרות שאם ישב בה יצא ידי חובתו בדיעבד, מפני שעל ידי עבירה של גזלה באה סוכה זו לידו, "ואין זה מברך אלא מנאץ" (תרלז, י-יא).

< דיירים בבניין משותף שיש להם חצר משותפת, יכולים לבנות סוכה בחצר גם בלי לבקש רשות משכניהם לכך - כמו שאדם יוצא י"ח בסוכה שיש לו בה שותפות עם חברו, גם כאשר הוא נכנס אליה בלי לבקש את רשות חברו לשבת בה, ו"אין זה נקרא גזל כיון שעל דעת כן נשתתפו, שכל אחד מהם ישתמש בה כרצונו" (תרלז, ג).

< יש לבנות את הסוכה במקום שיוכל לאכול ולשתות ולטייל בה בנחת בלי שום צער. "לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל בה בנחת בלא שום צער, אינה נקראת דירה כלל, לפי שאינה דומה לביתו שיוכל לעשות שם כל צרכו בנחת" (תרמ, ו).

דפנות הסוכה:

< דפנות הסוכה אינן צריכות להיבנות לשם מצוות סוכה, ולכן ניתן להשתמש כדפנות לסוכה גם בדפנות הבית, או בדפנות של פרגולה וכל כיו"ב (תרלז, ב).

< למנהגינו, עושים את דפנות הסוכה גם מחומרים הפסולים לסכך, ואפילו לכתחילה (ס' המנהגים).

< גובה דפנות הסוכה צ"ל לפחות 10 טפחים שהם 80 ס"מ.

< יצירת דופן על ידי "לבוד":

ניתן ליצור את דפנות הסוכה - כמו ב"סוכות לנצח" - על ידי חיבור פסים בדפנות הסוכה עד גובה 80 ס"מ לפחות מהקרקע, וייחשב לדופן מדין "לבוד". אך זאת בתנאי שבין הקרקע לבין הפס הראשון, וכן בין פס לפס, יהיו פחות מ-24 ס"מ (ג' טפחים). אם יש ביניהם חלל של 24 ס"מ ומעלה, לא ניתן לומר "לבוד" ואין זה נחשב לדופן כלל.

ויש לשים לב שפסי הברזל אינם מתעקמים ובאדמה אין שקעים, כדי שיהיו פחות מ-24 ס"מ חלל בין הפסים, וכן בינם לבין הקרקע.

אך לכתחילה עדיף שתהיה דופן ממש של 10 טפחים לפחות, והדופן לא תיווצר רק על ידי פסים ודין "לבוד", זאת כדי שתיחשב לדופן המגיעה אל הסכך לכל הדעות (כדלקמן).

< ויש לדעת, שהבד המקיף את הסוכה ב"סוכות לנצח" אינו נחשב למחיצה כלל לדעת אדה"ז, מפני שהוא נע ונד ברוח מצויה (עפ"י לשון אדה"ז שסב, ב ויקשרם שם כדי שלא ינידם הרוח" ע"ש. וראה גם שו"ע תרל"ז).

< בסוכה צ"ל לפחות שלוש דפנות, ומנהגינו לעשות ארבע דפנות. את הדופן הרביעית ניתן לעשות באורך מינימלי של 7 טפחים, שהם 56 ס"מ. ב"סוכות לנצח" שעושים את הדפנות על ידי פסים ודין "לבוד" בלבד, צריך מן הדין לעשות ד' דפנות ולא מספיקות ג' דפנות (מג"א סי' תרל סק"ז).

בניית הדפנות לפני הנחת הסכך:

< קודם בונים את הדפנות ורק אחר כך מניחים את הסכך, מפני שהסכך צ"ל מונח לשם צל, דהיינו אוהל, וכל זמן שאין מחיצות אינו קרוי אוהל (משנ"ב תרל"ה סק"ט). אם הניח את הסכך לפני שעשה את הדפנות, הסוכה פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי". כיון שכאשר הניח את הסכך הייתה הסוכה פסולה מפני שלא היו לה דפנות. וכאשר בנה את הדפנות, נעשתה הסוכה - היינו הסכך שהוא עיקר הסוכה - כשרה מאליה בלי כל מעשה בסכך, והתורה אמרה "תעשה" שצ"ל מעשה שיכשיר את הסוכה - את הסכך (ראה תרכו, טז-יז).

לפי"ז יש לשים לב ולהקפיד בבניית ה"סוכות לנצח", להניח את הסכך רק אחרי שחיבר את כל הפסים היוצרים את הדופן מדין "לבוד". ולא מספיקה לזה הנחת הבד סביב הסוכה. מפני שבסוכות אלו הפסים יוצרים את הדפנות ולא הבד, מפני שאינו עומד ברוח מצויה כנ"ל.

- אלא שמספיק לעניין זה לבנות שלוש דפנות שהוא מספר הדפנות המינימלי, ואז כבר מותר להניח את הסכך.

< אם הניח את הסכך לפני שהיו דפנות, העצה היא שלאחר שיבנה את הדפנות יגביה מעט את כל הסכך ויחזור ויניחנו במקומו. "שבשעה שמגביהו התבטלה עשיה הראשונה שהייתה בפסול, ואח"כ כשמניחו הוא עושה מעשה חדש בגוף הסוכה" (תרכט, כ).

- ואין צורך להגביה את כל הסכך יחד, אלא מספיק שיגביה חלק חלק, וגם מספיק שיגביה את הסכך מעט, ואין צורך להגביהו הרבה.

הסכך:

< סכך כשר מן התורה הוא: א. דבר שצמח בארץ. ב. כעת הוא תלוש ואינו מחובר לארץ. ג. אינו מקבל טומאה - היינו שאינו כלי ואינו אוכל.

מדרבנן הסכך צ"ל מדבר שגם לא היה ראוי בעבר לקבל טומאה, ולכן אסור לסכך בשברי כלים, כגון כסאות ושולחנות שבורים וכיו"ב, כיון שלפני שנשברו היו ראויים לקבל טומאה (תרכט, א-ב).

< בכף החיים (תרכט סק"א) הביא, שעל פי הסוד מצווה מן המובחר לסכך בענפי אילן.

< הסכך צריך להיות תחת אויר השמים, דוגמת ענני הכבוד. אם בנה את הסוכה תחת אילן או תקרת הבית, הסוכה פסולה, "לפי שאין צל הסוכה משמש כלום, שאף בלעדי הסכך יש כאן צל" (תרכו, ב).

וביתר פירוט: כאשר הסוכה נמצאת תחת סכך פסול, הסכך הפסול מבטל את הסכך הכשר הנמצא תחתיו וכאילו הסכך הכשר אינו נמצא, כיון שהוא אינו משמש כלום שהרי גם בלעדי הסכך הכשר היה כאן צל מהסכך הפסול, ובמילא נחשב שחמתה של הסוכה מרובה מצילתה - הבאה מהסכך הכשר - ולכן הסוכה פסולה.

אך אם שטח הסוכה הוא גדול, ויש הרבה סכך כשר ומעט סכך פסול מעליו - באופן שגם אם ייחשב שהסכך הכשר שתחת הסכך הפסול כאילו אינו נמצא, עדיין יהיה בסכך הכשר הנמצא בשאר חלקי הסוכה שיעור של צלתה מרובה מחמתה, הסוכה תהיה כשרה למרות שחלק מהסכך הכשר נמצא תחת סכך פסול.

על פי זה, אם למשל מאהיל על הסוכה ענף אחד המחובר לעץ (שהוא סכך פסול), ואילו יסירו מהסוכה את הסכך הכשר הנמצא תחת אותו ענף, עדיין יהיה הסכך הכשר הנמצא על כל הסוכה בשיעור של צלתה מרובה מחמתה - הסוכה כשרה (תרכו, ג-ד. שם, י).

וכן מסיבה זו מותר לבנות את הסוכה תחת מעט חוטי חשמל וכדומה ואין זה פוסל את הסוכה.

(אלא שזהו רק כאשר רוחב הענף המאהיל על הסוכה הוא פחות מד' על ד' טפחים, שאז ניתן גם לשבת תחת אותו ענף. אך אם רוחב הענף הוא ד' על ד' טפחים ויותר, כל הסכך שתחתיו נחשב סכך פסול ואסור לשבת תחתיו, ולעיתים סכך פסול ברוחב דע"ד גם פוסל את כל הסוכה כדלקמן).

< מן הדין צריך הסכך להיות דליל קצת, כדי שהכוכבים הגדולים יהיו נראים מתוכו בלילה (תרלא, ה). אך למנהגינו מרבים בסכך.

רבותינו נשיאנו הורו להרבות ולהוסיף בסכך עוד ועוד - שיהיה עבה. את ההלכה שהכוכבים צריכים להיות נראים מתוך הסכך, קיימו על ידי תחיבת מקל בסכך, ודרך הנקב שנוצר ניתן היה לראות את הכוכבים.

- והרי גם לכתחילה מספיק שהכוכבים יהיו נראים במקום אחד בסוכה, כדי "שיזכור מי ברא אלה" (פרמ"ג בא"א תרלא סק"ב).

< "מצוה על כל אדם שיעסוק בעצמו בעשיית הסוכה ובהנחת הסכך, ואע"פ שהוא אדם נכבד, זהו כבודו שעוסק בעצמו במצוה" (קיצור שו"ע קלד, א).

ולהעיר מלקו"ש (חי"ז ע' 188) שעשיית הסוכה היא מצוה ע"ש. וראה גם לקמן שברכת "שהחיינו" בליל סוכות מתייחסת גם לעשיית הסוכה (תרמא, א).

< אדמו"ר הרי"ף לא עסק בעצמו בבניית הסוכה, אך הרבי הגיח מעט סכך על סוכת ביתו.

< לכתחילה יהודי מעל גיל מצוות יניח את הסכך על הסוכה, ולא יסכך סוכתו על יד גוי, או אישה, או ילד קטן פחות מי"ג שנה (כף החיים תרלה, סק"ח). דין זה מתייחס לשיעור סכך המכשיר את הסוכה, היינו שתהיה צלתה מרובה מחמתה. אך מה שמעבר לזה ניתן להניח ע"י גוי או אישה או ילד קטן.

את דפנות הסוכה יכולים גם גוי או אישה או ילד קטן לבנות.

הכשרת פרגולה או גג של מרפסת - לסוכה:

< צריך להניח את הסכך על הסוכה - "לשם החג". ולכן אין להשתמש לסוכה בפרגולה שיש עליה סכך שהונח למטרת עשיית צל כל השנה.

אדם שרוצה להכשיר את הפרגולה לסוכה, יגביה את הסכך הישן מהפרגולה, ויחזור ויניחנו "לשם סוכה" (תרלו, ג).

< מותר להסיר את הרעפים מגג המרפסת או הפרגולה, ולשים סכך כשר על גבי הקורות שהרעפים היו מונחים עליהם, והסוכה תהיה כשרה גם אם צלתה של הסוכה מרובה מחמתה רק בצירוף הקורות, ובלעדיהם הייתה חמתה מרובה מצילתה.

כמו כן, במקרה זה שמסיר את הרעפים כו' אין צורך לשים סכך כשר בין הקורות (- שימנע דין "לבוד" בין הקורות במקרה שיש ביניהם פחות מג' טפחים, שלא נאמר בקורות "לבוד" בסכך פסול - כדלקמן), אלא מספיק לשים את הסכך הכשר כולו על גבי הקורות.

זאת מפני שהסרת הרעפים על מנת לעשות סוכה לצל, נחשבת מעשה בקורות עצמם ג"כ, ונחשב כאילו קבע כעת את הקורות בגג לשם סוכה, וממילא הקורות מצטרפות כעת לסכך הכשר - והרי הן כשרות לסיכוך כיון שהן עשויות מעץ שצמח באדמה, ולכן הן יכולות להצטרף לשיעור סכך (תרכו, יב).

< פרגולה שיש עליה קרשים דקים הקבועים סמוך זה לזה כל השנה למטרת צל ולא היו עליה רעפים, ניתן להפוך אותה לסוכה בשלושה תנאים:

א. רוחב ומספר החללים שבין הקרשים הדקים, יהיה לפחות כרוחב ומספר הקרשים הדקים עצמם שיישארו (שהם סכך פסול), היינו שישאיר ריווח בין קרש לקרש כרוחב קרש לפחות (תרלא, יא).

ב. יניח את הסכך הכשר בין הקרשים הדקים ג"כ, כדי ליצור הפסק בין הקרשים הדקים שהם סכך פסול, שלא נאמר דין "לבוד" ביניהם והדבר יפסול את הסוכה. כלומר: כאשר הרווח בין הקרשים הדקים הוא פחות מג' טפחים, אם לא יניח סכך כשר ביניהם יהיה דין "לבוד" וכל הקרשים הדקים שהם סכך פסול יצטרפו יחד, ויהיו נחשבים כעץ אחד רחב מסכך הפסול יותר מארבעה טפחים שהוא פוסל את הסוכה". רק אם יניח סכך כשר בין הקרשים הדקים לא יהיה דין "לבוד" ביניהם, כיון שדין "לבוד" אומרים רק כאשר שום דבר אינו מפסיק בינתיים (תרכו, יד).

ג. יניח את הסכך הכשר על גבי הקרשים הדקים ג"כ, ולא יניחו רק בחללים שבין הקרשים הדקים, וזה כדי שיתכסה בוודאי כל האוויר שבין הקרשים הדקים, ואז יהיה הסכך הכשר והפסול לפחות בשיעור של חצי חצי משטח הסוכה, ולא יהיה הסכך הפסול מרובה על הסכך הכשר (תרלא, י-יא. וע"ש שבמקרה זה שהסכך הכשר והפסול מונחים זה על יד זה ואינם מעורבבים זה בזה, אין צורך שתהיה צלחה מרובה מחמתה מהסכך הכשר לבד, ומספיק שהסכך הכשר והפסול יהיו שווים).

סכך פסול, וחללים של אויר:

< אם יש באמצע הסוכה (היינו לא מן הצד קרוב לדופן) סכך פסול ברוחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים - שהם 32X32 ס"מ - וכולם נמצאים במקום אחד וברצף, אסור לשבת לאכול תחת סכך זה.

אך אם הסכך הפסול הוא פחות משיעור של ד' על ד' טפחים, מותר מן הדין לשבת ולאכול תחתיו (תרכז, ו).

- אך לכתחילה אין לאכול תחת סכך פסול אפילו ברוחב שלושה טפחים (24 ס"מ), כי אם רק תחת סכך פסול ברוחב של פחות מג' טפחים (משנ"ב סי' תרלב סק"ג).

< במידה והסכך הפסול שרחבו ד' על ד' טפחים ונמצא באמצע הסוכה, נמשיך לכל אורך הסוכה, הרי הוא חוצה את הסוכה לשתיים ואי אפשר להשתמש בדפנות הנמצאות מצד אחד עבור הצד האחר, ורק צד שיש לו ג' דפנות יהיה כשר לסוכה (שו"ע תרלב, א ובמשנ"ב סק"ב).

< לגבי חללים של אויר בסכך, השיעור מן הדין הוא עד שלשה טפחים במקום אחד (ולא ארבעה טפחים כמו שיעור סכך פסול). היינו שאם באמצע הסוכה יש חלל ג' על ג' טפחים במקום אחד, אין לאכול תחתיו. אך אם יש פחות מג' על ג' טפחים במקום אחד, מותר לאכול תחתיו.

ולכן, אם שכבת הסכך דקה ויש הרבה חללים בסכך, אלא שאין חלל של שלושה טפחים במקום אחד, וכמו"כ בסך הכול צלחה של הסוכה מרובה מחמתה היינו שהסכך מרובה על האוויר - הסוכה כשרה וניתן לאכול בכל שטחה (תרלא, א).

< אם רוחב החלל הוא פחות מג' טפחים אך הוא הולך ונמשך ברצף על פני כל הסוכה כולה, יש דעות שהדבר מחלק את הסוכה לשתיים, ורק הצד שיש בו ג' דפנות יהיה כשר לסוכה. ויש להיזהר ממצב כזה.

ואם רוחב החלל הוא ג' טפחים והוא נמשך ברצף על פני הסוכה כולה, הרי הוא בוודאי מחלק את הסוכה לשתיים, ורק הצד שיש לו ג' דפנות יהיה כשר לסוכה (ראה משנ"ב תרלב, ס"ק יג-יד).

< זה ששיעור חלל הפוסל הוא ג' טפחים, אך שיעור סכך הפוסל מן הדין הוא רק ד' טפחים, זהו מפני שהפסק האוויר בסכך הכשר נראה לעין יותר ממה שנראה ההפסק בסכך הפוסל (ט"ז סי' תרלב סק"ד).

הסכך יגיע עד דופן הסוכה:

< הסכך צריך להגיע עד דופן הסוכה, או לפחות בתוך שלושה טפחים (פחות מ-24 ס"מ) סמוך לדופן הסוכה, ואסור שיהיה חלל אויר של שלושה טפחים בין הסכך לבין דפנות הסוכה. אם יש חלל של שלושה טפחים ביניהם, בין אם היה כך מלכתחילה, ובין אם נוצר אחר כך על ידי רוח שהעיפה את הסכך והרחיקה אותו מן הדופן, הדופן אינה מצטרפת להיות דופן לסוכה, ואם אין בסוכה שלוש דפנות שבהן מגיע הסכך עד הדופן - או עכ"פ בתוך ג' טפחים סמוך לדופן, הסוכה פסולה.

גם כאשר הדופן של הסוכה נמוכה ומגיעה לכדי גובה 10 טפחים בלבד ואינה מגיעה עד הסכך - כגון ב"סוכות לנצח" שהדופן נמוכה ונוצרת על ידי פסים מדין "לבוד", או שיש מחיצה ממש בגובה 10 טפחים בלבד - צריך הסכך להגיע עד מעל המחיצה הנמוכה, או לפחות להגיע קרוב ובתוך שלושה טפחים לשם, משום שעל ידי דין "גוד אסיק מחיצה" נחשב שהדופן הנמוכה עולה עד הסכך, ועי"ז נחשב הסכך סמוך לדופן (שו"ע תרל, ט).

(כדאי לדעת:

דין זה שהסכך צריך להגיע עד הדופן, גורם חיסרון ב"סוכות לנצח" - בהם עשויה הדופן על ידי פסים ודין "לבוד" בלבד, ואין בהם דופן ממש בגובה 10 טפחים. והביאור: בדופן בגובה 10 טפחים בלבד, צריך להגיע להלכה למשה מסיני של "גוד אסיק מחיצה" כדי שהמחיצה תיחשב כעולה ומגיעה אל הסכך כנ"ל. ואם הדופן הנמוכה עצמה אינה דופן ממש אלא היא נחשבת כדופן רק מכוח הלכה למשה מסיני של "לבוד", נמצא שההלכה למשה מסיני של "גוד אסיק" מורכבת על גבי הלכה למשה מסיני של "לבוד", כיון שקודם "נוצרת" מחיצה על ידי דין "לבוד", ואח"כ "מחיצה" זו נחשבת כעולה עד הסכך מדין "גוד אסיק מחיצה", ולדעת רבי עקיבא איגר (שו"ת סי' יב) בשיטת הר"ן לא ניתן "להרכיב" שתי הלכה למשה מסיני של "לבוד" ו"גוד אסיק" אחת על גבי זולתה, וממילא דופן נמוכה זו שנוצרה רק על

ידי "לבוד" תהיה פסולה לסוכה, כיון שלא נאמר בה "גוד אסיק" והיא לא תיחשב כעולה עד הסכך כלל, וממילא היא אינה יכולה להיחשב בין ג' הדפנות הדרושות לסוכה מן הדין.

ואמנם בשו"ע (תרל, ט) פוסק הבית יוסף שניתן להרכיב שתי הלכה למשה מסיני של "לבוד" ו"גוד אסיק" זו על גבי זו וממילא "סוכה לנצח" זו תהיה כשירה, אך לדעת הרעק"א בשיטת הר"ן הסוכה תהיה פסולה.

והרוצה לצאת ידי חובת סוכה גם לדעת רבי עקיבא איגר בשיטת הר"ן, יעשה ב"סוכות לנצח" דפנות ממש בגובה 80 ס"מ, ולא ישתמש ב"פסים" מדין "לבוד" כדופן, ואז יהיה צורך רק בהלכה למשה מסיני אחת של "גוד אסיק מחיצה", שמחיצה נמוכה זו תיחשב כעולה עד הסכך.

< אם עשה דופן ממש בגובה 10 טפחים, הסוכה תהיה כשירה לכל הדעות - גם אם הסכך לא מגיע עד מעל הדופן ממש והוא נמצא רק בתוך שלושה טפחים סמוך לשם - למרות שבמקרה זה צריך להשתמש בשתי הלכה למשה מסיני של "גוד אסיק" ושל "לבוד" כדי להכשיר את הסוכה: על ידי ה"גוד אסיק" המחיצה נחשבת כעולה למעלה, ועל ידי ה"לבוד" נחשב הסכך צמוד לדופן של ה"גוד אסיק".

הטעם שהסוכה כשרה לכל הדעות הוא מפני שבמקרה זה הלמ"מ אחת איננה מורכבת על גבי הלמ"מ אחרת, ורק שהסוכה נעשית כשירה על ידי צירוף של שתי הלמ"מ, וזה ניתן לעשות גם לדעת רעק"א בשיטת הר"ן כמבואר ברעק"א שם, וראה גם משנ"ב תרלב סק"ד).

"דופן עקומה":

< דין זה שהסכך צ"ל צמוד לדופן הסוכה, ועכ"פ בתוך שלושה טפחים סמוך לדופן הסוכה, שולל רק שלא יהיה חלל של אוויר שלושה טפחים בין הסכך לבין דופן הסוכה. אך אם יש סכך פסול בין הסכך הכשר לבין דופן הסוכה, הסוכה אינה נפסלת בארבעה טפחים של סכך פסול כנ"ל, כי אם בארבע אמות. כלומר: כל עוד יש פחות מארבע אמות סכך פסול בין דופן הסוכה לבין הסכך הכשר, אומרים "דופן עקומה" היינו שהסכך הפסול נחשב חלק מדופן הסוכה, וכאילו דופן הסוכה עצמה מתעקמת והולכת עד הסכך הכשר, והסוכה כשירה.

אך אין לשבת ולאכול תחת הסכך הפסול (והרי הוא נחשב חלק מהדופן ואינו חלק מהסכך).

לכן, אדם הרוצה לעשות סוכה במרפסת שיש בה גגון, כך שהסכך הכשר יכול להגיע רק עד הגגון ואינו צמוד לדופן המרפסת - אם רוחב הגגון (השטח שבין קיר המרפסת לבין הסכך הכשר) הוא פחות מארבע אמות, אומרים "דופן עקומה"

ונחשב שקיר המרפסת מתעקם והגגון הוא חלק מקיר המרפסת, כך שהקיר מגיע עד הסכך הכשר ואפשר להשתמש בו כדופן לסוכה.

עד"ז במקרה שעשה סוכה במרפסת גדולה, אלא שמעל הסוכה בולט גג של מרפסת השייכת לשכן שגר בקומה עליונה - שאם רוחב הגג העליון הוא פחות מד' אמות, ניתן לומר דופן עקומה ולהשתמש בקיר המרפסת כדופן לסוכה.

אך אם רוחב הגגון או הגג העליון הוא יותר מארבע אמות, לא ניתן לומר "דופן עקומה" ולא ניתן להשתמש בקיר זה של המרפסת כאחד מדפנות הסוכה. ורק אם יש ג' דפנות בלעדיו הסוכה תהיה כשירה.

< במקרה שרוצים להשתמש בהלכה למשה מסיני של "דופן עקומה", צריכה הדופן להיות דופן גמורה וגבוהה שתגיע עד גגון המרפסת ממש. לא ניתן להשתמש בדופן של עשרה טפחים בלבד - אפילו אם היא נעשית על ידי מחיצה ממש ולא על ידי דין "לבוד" בלבד - ולא ייחשב שהדופן מגיעה עד הגגון מדין "גוד אסיק מחיצה", מפני שלא ניתן להרכיב שתי הלכה למשה מסיני של "דופן עקומה" ושל "גוד אסיק מחיצה" זו על גבי זו (מג"א תרלב, סק"א. וראה משנ"ב תרלב סק"ד).

"דבר המעמיד":

< לכתחילה לא מחזיקים את הסכך ולא מעמידים אותו על ידי דבר הראוי לקבל טומאה, "גזרה שמא יסכך בהן" (תרכט,יא). ולכן לא מניחים את הסכך על גבי דבר המקבל טומאה, ולא מניחים דבר המקבל טומאה כמו כיסאות או כלים או שברי כלים, על גבי הסכך כדי להחזיקו.

לפי זה, ב"סוכות לנצח" העשויות מברזל המקבל טומאה, אין להניח את הסכך על גבי דפנות הברזל עצמן, אלא יניח קרשים על גבי דפנות הברזל, ואת הסכך יניח על גבי הקרשים. ומותר לעשות כן לכתחילה - למרות שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך (הקרשים), נסמך על גבי דבר המקבל טומאה (דפנות הברזל), בכל זאת "אין בכך כלום, שהרי כל סוכה שבעולם מעמידי הסכך הן נסמכים על גבי קרקע עולם הפסולה לסיכוך" (תרכט,יב). זאת אומרת שלדעת אדה"ז אין לחשוש כלל אפילו לכתחילה ל"מעמיד דמעמיד".

לדעת אבי מורי הרב ע"ה, כדי לפתור את בעיית מעמיד "בסוכות לנצח", יש להניח את הקרשים לאורך ולרוחב הסוכה מצד לצד, ואז ייחשב שהסכך מונח על גבי הקרשים ולא תהיה בעיית מעמיד - כיון שאם יוציא את הקרשים הסכך יפול, ונמצא שמה שמחזיק את הסכך הוא הקרשים, וא"כ הקרשים הם הדבר המעמיד ולא דפנות הברזל. אך אין להניח את הקרשים על גבי מסגרת דפנות הסוכה עצמה לאורך המסגרת ועליהם להניח את הסכך, ואם יעשה כן זה לא יפתור את בעיית מעמיד, מפני שגם אם יוציא את הקרשים הסכך לא יפול אלא יישאר מונח ע"ג דפנות

הברזל, וממילא נחשב שדפנות הברזל הם הדבר המעמיד של הסכך ולא הקרשים שהניח בינם לבין הסכך (והקרשים נחשבים חלק מן הסכך עצמו), ונשארה הבעיה של מעמיד בדבר המקבל טומאה.

< מותר להניח את הסכך ישירות על גבי קירות העשויות אבן, ואין בזה גזירת "מעמיד". מפני "שאין לגזור שמא יסכך סוכתו באבנים, שהכל יודעין שהאבנים פסולין לסיכוך, שהרי אין זו סוכה כלל אלא כעין בית דירת קבע" (תרכט, יג).

< אין לקשור מחצלאות של סכך ("סכך לנצח") אל דפנות הסוכה על ידי אזיקונים, משום שבוזה הוא "מעמיד" את הסכך בדבר המקבל טומאה. אך מותר לחבר באזיקונים את הקרשים שעליהם יהיה הסכך מונח, מפני שלגבי הסכך זהו דבר ה"מעמיד למעמיד" בלבד (תרכט, יג).

< אדם שחושש שמחצלאות ה"סכך לנצח" יעופו ברוח, יניח עליהם סכך כשר כמו ענפי דקל וכיוצא בזה, ולא יניח עליהן סכך פסול משום שנמצא "מעמיד" ומחזיק את הסכך על ידי סכך פסול.

ויש לחשוש לכך בפרט בשבת או בחג שהמחצלאות מוקצה, ואם יעופו ברוח לא יהיה ניתן להחזירם למקומם והדבר עלול לפסול את הסוכה, שיש להניח על המחצלאות סכך כשר דווקא כדי להחזיקם שלא יעופו ברוח, ולא סכך פסול.

< בעיית "מעמיד" היא רק לכתחילה, אך אם כבר העמיד את הסוכה בדבר המקבל טומאה, הסוכה כשירה ומותר לשבת בה אפילו לכתחילה, וא"צ לטרוח ולהחליף את ה"דבר המעמיד" (תרכט, יג).

נוי סוכה:

< אין מנהגינו לתלות קישוטים בסוכה, לא תחת הסכך ולא על הדפנות. זאת מפני שהקישוטים הם דבר נוסף על הסוכה, וההידור של "התנאה לפניו במצוות" צ"ל בחפץ של המצווה עצמו - בסוכה עצמה (ראה בארוכה בשולחן מנחם ח"ג ע' קפד ואילך).

< מנהג חסידים לתלות בסוכה תמונות של רבותינו נשיאנו (ניתן גם לתלות את הציורים שהכינו הילדים הקטנים עבור הסוכה, ואין זה בכלל "נוי סוכה" שאין מנהגינו בו).

< אין מנהגינו לעשות רצפה מיוחדת לנוי הסוכה.

(אך אם בונה את סוכתו במקום שיש אדמה או צמחים, חייב להניח כיסוי טוב על הקרקע כדי לא להיכשל ח"ו בהשקיית הצמחים בשבת ויו"ט, שהרי "בקושי יוכל להיזהר שלא יפול שם מעט מים". שלו, ט).

מהות הסוכה:

< מהות הסוכה - שעיקרה הסכך - הוא: "דבר הנעשה לצל בלבד", כמו ענני הכבוד שהקב"ה הקיף בהם את בני ישראל לצל.

< אדם אינו צריך לכוון בעת עשיית הסוכה שהוא עושה אותה כדי שהיא תעשה לו צל. אלא אדם צריך לדעת, שמציאות הסוכה היא דבר הנעשה לצל (ראה בארוכה בלקו"ש חלק לב ע' 140).

בהתקדש החג

מפה על השולחן - גם בבית:

מכסים במפה לכבוד יו"ט וחול המועד גם את השולחן שבבית, ולא רק את השולחן שבסוכה (פרי מגדים, ומטה אפרים (תרכה, לא). ולא כדעת הא"ר (תרלט, סק"א) בשם הגהות מיימוני שמכסים רק את השולחן שבסוכה ולא את השולחן שבבית, כדי להראות שהסוכה היא קבע והבית עראי).

< למרות שהאדם עסק כל היום בתיקון הסוכה וכו', בכל זאת לפני שילך לבית הכנסת יש לו לעיין ולבדוק אולי ימצא דבר נוסף שיוכל לתקן בסוכה, "כדי שיהיה הכל בתכלית השלמות כדעתו וצביונו כפי כוחו והונו וכו'" (מטה אפרים תרכה, כח).

הדלקת נרות:

< מדליקים נרות בסוכה - שהיא מקום האכילה.

אם חוששים שהפמוטים ייגנבו, או שהסוכה עלולה להישרף מהרבה נרות שידלקו בלי השגחה, יש להדליק את כל הנרות בסוכה ולברך עליהם, ולאחר ההדלקה ניתן להשאיר בסוכה רק שתי נרות ולהכניס הביתה את שאר הנרות.

< לכתחילה יש להדליק את נרות החג בזמן הדלקת הנרות לפני השקיעה, ואין להדליקם רק בלילה. כיון שהאישה מקבלת על עצמה את קדושת החג בהדלקת הנרות וראוי לעשות זאת סמוך לכניסת החג.

אם לא הדליקה בזמן זה, תדליק בלילה סמוך לקידוש.

< סדר הדלקת הנרות ביו"ט הוא כמו בשבת - בין אם מדליקה בערב יו"ט ובין אם מדליקה ביו"ט עצמו: א. תברך אחרי ההדלקה. ב. תכסה את עיניה אחרי ההדלקה ולפני הברכה, ולאחר הברכה תפתח את עיניה ותהנה מן האש.

< הברכה בהדלקת הנרות היא: א. "להדליק נר של יום טוב". ב. "שהחיינו".

< אם שכחה לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות, תצא ידי חובה בברכת "שהחיינו" שיעשה הבעל בקידוש.

< אם האיש מדליק את הנרות, ידליק סמוך לקידוש דווקא ולא לפני השקיעה, וברכת "שהחיינו" שבקידוש תתייחס גם להדלקת הנרות.

אם האיש הדליק לפני השקיעה, לא יברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות כי אם בקידוש.

< כדאי ונכון שבנות קטנות יתחילו להדליק נרות בפעם הראשונה ביום טוב, כדי שברכת "שהחיינו" שאומרים על היו"ט תתייחס גם למצוות הדלקת הנרות שהילדה מתחילה לקיים.

הכוונה בעת הישיבה בסוכה:

במצוות סוכה כתוב בפסוק: "למען ידעו", ולכן ידיעת טעם המצווה וכוונתה בשעת קיום המצווה, הכרחית לקיום המצווה כתיקונה. אדם שיושב בסוכה ואינו מכוון למטרת המצווה, אינו יוצא ידי חובת מצוות סוכה כתיקונה (ב"ח או"ח סי' תרכה).

לדעת אדה"ז (תרכה, א) הכוונה שיש לכוון בעת הישיבה בסוכה היא, שיושב בה כדי לקיים מצוות הקב"ה לישב בסוכה, זכר ל(זה שהקב"ה הושיב את בני" בסוכות - ענני הכבוד - בזמן) יציאת מצרים (וראה בארוכה בלקו"ש חלק לב ע' 140).

ברכת "לישב בסוכה" ו"שהחיינו" - בקידוש:

< ברכת "לישב בסוכה" מתייחסת לישיבה בסוכה ולא לעשיית הסוכה, לפי שעשייתה אינה גמר המצווה, שעיקר המצווה היא לישב בה בחג" (תרמא, א).

< ברכת "לישב בסוכה" מברכים לפני האכילה ולא לפני הישיבה בסוכה (שנעשית מיד אחרי הכניסה לסוכה - ולפני האכילה). זאת מפני שעיקר המצווה שעליה מברכים "לישב בסוכה" היא האכילה (תרמג, ב).

< לפני שהרבי בירך "לישב בסוכה", הוא הביט בסך.

< בליל סוכות מברכים "שהחיינו" בקידוש, רק לאחר ברכת הקידוש וברכת "לישב בסוכה", מפני שברכת "שהחיינו" מתייחסת גם לחג וגם לסוכה (תרמג, א).

ברכת "שהחיינו" מתייחסת גם לעשיית הסוכה, ולא רק לישיבה בה (תרמא, א).

< אם שכח לברך "שהחיינו" בלילה הראשון, יברך כשנזכר, ואפילו בשאר ימי חג הסוכות. אלא שאת ברכת "שהחיינו" בחג הסוכות צריך לברך בתוך הסוכה דווקא (ולא כבכל יום טוב שיכול לברך - בעת שנזכר - בכל מקום שנמצא בו). מפני שברכת "שהחיינו" בסוכות מתייחסת גם לישיבה בסוכה ולא רק לחג וכו"ל (תרמג, ה).

< השומעים את הקידוש לא יברכו "לישב בסוכה" לפני שטועמים מכוס הקידוש - כמו בעל הבית שמברך בעת הקידוש. אלא הם יברכו "לישב בסוכה" בין ברכת "המוציא" לבין אכילת פרוסת המוציא.

נטילת ידיים:

< לא נוטלים ידיים בתוך כלי בסוכה עצמה, משום ביזוי הסוכה. רק אם יש כיוור בסוכה ניתן ליטול בו ידיים (עפ"י תרלט, ב).

< כאשר הסוכה נמצאת במרפסת הבית וכיו"ב, הרי היא נחשבת כחדר נוסף בבית, ואם היה בדעתו בשעת הקידוש ליטול ידיו בבית, מותר לו להיכנס אל הבית לאחר הקידוש כדי ליטול ידיים לסעודה ולחזור לאכול בסוכה, וההליכה אינה נחשבת הפסק בין הקידוש לבין הסעודה, ואינה הפסק בין הנטילה לבין האכילה.

אך אם הסוכה נמצאת בחצר ואויר החצר מפסיק בין הבית לבין הסוכה, נחשבת הסוכה כמו בית נפרד, ואסור להיכנס אל הבית אחרי הקידוש כדי ליטול את ידיו, מפני שהליכה "מבית לבית או מבית לחצר" היא הפסק בין הקידוש לבין הסעודה ובין נטילת הידיים לבין אכילת הפת, ויצטרך לחזור ולקדש.

רק אם אפשר לראות מהסוכה את המקום בבית שייטול בו את ידיו, ועכ"פ דרך חלון, ניתן בשעת הדחק לסמוך על כך ויוכל ליטול שם את ידיו ולא יצטרך לחזור ולקדש (עפ"י רעג, א-ה לעניין קידוש. וקסו, א בסוגריים לעניין נט"י).

עפ"ז, במקרה שהסוכה נמצאת מחוץ לבית שאסור להיכנס לבית ליטול ידיו כנ"ל, צריך להכין את כלי הנטילה עם המים והמגבת ולהוציאם מחוץ לבית - עוד קודם הקידוש, ואין להיכנס לבית לאחר הקידוש כדי להביא משם את כלי הנטילה וכו'.

דין זה הוא הן בשבת (שיש גם דין של "קידוש במקום סעודה"), והן בחול (שיש עכ"פ דין של "תיכף לנטילת ידיים סעודה").

< בחג ובשבת יש להיזהר בנטילת הידיים שנעשית מחוץ לבית, שלא יישפכו מים על הארץ וישקו את הצמחים.

אכילת פת, בשר, ושתיית יין ביו"ט:

- < ביום טוב של חג הסוכות ובהושענא רבה טובלים פרוסת המוציא בדבש ג' פעמים. מנהג הרבי לטבול חתיכת חלה נוספת במלח.
- < צריך לאכול יותר מכביצה של פת בלילה הראשון של סוכות (ראה תרלט, יז-יט), והיינו יותר מ57.6 סמ"ק.
- < מצוות אכילת פת בליל סוכות נלמדת ממצוות אכילת מצה בליל פסח, ולכן (תרלט, כ):
- א. היא צריכה להיאכל לתיאבון. משום כך לא יאכל פת בערב יו"ט מזמן מנחה קטנה (שהיא שעתיים וחצי זמניות לפני השקיעה), כדי שיאכל בלילה את הפת לתיאבון.
- ב. האכילה בליל יו"ט תהיה רק אחרי צאת הכוכבים.
- ג. האכילה תהיה לפני חצות הלילה.
- < יש מקפידים שהפת שאוכלים בליל יו"ט תהיה מחלה רגילה ולא מחלה מתוקה, מפני שהמצוה ביו"ט היא לאכול לחם, ויתכן שהנילוש במי פירות אינו נקרא לחם (ראה שוע"ר סי' קסח קו"א סק"ד). ועוד, שחובת אכילת פת בליל סוכות נלמדת ממצה כנ"ל, ואת המצה בליל פסח אסור לשרות במי פירות כיון שהם מפיגים את טעם המצה (תסא, יב).
- < מצווה לאכול בשר ביום טוב כיון שנאמרה בו "שמחה". אך בחול המועד אין מצווה לאכול בשר (למרות שמצוות השמחה היא כל שבעת הימים. תקכט, ו-ז).
- < יש לאכול ביו"ט לפחות כזית של בשר בהמה.
- < עיקר חובת השמחה - ואכילת הבשר - ביו"ט הוא ביום. אכילת הבשר בליל יו"ט אינה פוטר את חובת האכילה ביום.
- < "נהגו להרבות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת, וכן בגדי יום טוב (של נשים) צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת" - בגלל מצוות השמחה שיש ביום טוב, לעומת שבת שלא נאמרה בה שמחה (תקכט, ז).
- < עכשיו שאין בית המקדש קיים, חובה על כל איש לשתות רביעית יין כל יום משבעת ימי החג, משום מצוות עשה מן התורה של "ושמחת בחגך", ד"אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש" (תקכט, ו-ז).
- נשים אינן מצוות בשתיית יין.
- < המקדש על היין, יכול לצאת י"ח שתיית רביעית יין משום שמחת יו"ט - ברביעית של הקידוש, וישתה שיעור רביעית (לפחות).

מצוות הישיבה בסוכה בשבעת ימי החג:

< הישיבה בסוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו", היינו שכל שבעת הימים יעשה את ביתו עראי ואת סוכתו קבע ועיקר ישיבתו תהיה בסוכה ולא בבית, ו"ידמה עליו סוכתו כאילו היא ביתו, וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו" (תרל"ט, א. שם, ד).

< יאכל, ישתה ויטייל בסוכה. ואם הוא צריך לספר עם חברו, יספר עמו בסוכה. ישתמש בסוכה באותם כלים שרגיל להשתמש בבית.

< למנהגינו לא ישנים בסוכה (הביאור בזה בלקו"ש חכ"ט ע' 211).

< למנהגינו לא שותים אפילו מים מחוץ לסוכה. וראה גם בשוע"ר (תרל"ט, יב) "שכל המחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח".

< אדמו"ר הרש"ב היה נכנס לסוכה אפילו כדי ליטול גלולת מרפא.

< למנהגינו לא אוכלים מחוץ לסוכה גם אם יורדים גשמים, אלא אוכלים בסוכה וגם מברכים "לישב בסוכה" (ראה אוצר מנהג"ח ע' שב, ושלחן מנחם ח"ג ע' רכג. וזה למרות מש"כ בשוע"ר תרל"ט, כג. וע"ע תרל"ט, יז-יט).

"תלמידי הבעש"ט דור אחר דור, נהגו לישב בסוכה ז' ימי החג גם אם ירדו גשמים" (לקו"ש חכ"ט ע' 211 הע' 7).

< אדם שיכול להתרכז כראוי בלימודו בסוכה, צריך ללמוד בסוכה ולא בבית. אך אם אינו יכול להתרכז כראוי בסוכה, יכול ללמוד בבית. וכן אם רוצה ללמוד בבית המדרש אינו חייב ללמוד בסוכה. וכן אם רוצה ללמוד בהרבה ספרים, וזו טרחה רבה עבורו להכניס אותם לסוכה ולהוציאם בזמן האוכל ולהחזירם שוב לאחז"כ, יכול ללמוד בביתו וא"צ לטרוח וללמוד דווקא בסוכה.

- הכלל בזה: כל טרחה שהאדם לא היה טורח בה בישיבתו בביתו, אינו צריך לטרוח בה כדי לשבת בסוכה (תרל"ט, ד).

< אם מתפלל ביחידות ויכול להתרכז בתפילה בסוכה, יתפלל בסוכה ולא בבית. אך אם יכול ללכת לבית הכנסת, יתפלל בבית הכנסת וא"צ להתפלל בסוכה (תרל"ט, ה).

< מיד אחרי הסעודה צריך לפנות מהסוכה את כלי האכילה, משום שהם מאוסים ואסור לבזות את סוכת המצווה (תרל"ט, ב).

כמו"כ לא משאירים פח זבל קבוע בסוכה (עפ"י תרל"ט, ב).

< מותר לסגור ולפתוח בשבת ויו"ט גגון עם צירים המאהיל על הסוכה מפני הגשם, ואין בזה משום איסור סתירה ובנין (תרכ"ו, כ).

< מותר לפרוס ניילון על הסכך בשבת ויו"ט בשעת ירידת גשמים, ואין בזה משום אוהל "כיון שאין גובה טפח בין הסדין לסכך שתחתיו" (תרמ, י).

נשים וקטנים בסוכה:

< נשים פטורות מן הסוכה מפני שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא. אך כאשר הן יושבות בסוכה, יכולות לברך "לישב בסוכה" (תרמ, א-ב).

< קטן מגיל 5-6 צריך לחנכו למצוות ישיבה בסוכה. ואם הוא אוכל מחוץ לסוכה, אביו חייב לגעור בו ולהכניסו לסוכה כדי לחנכו למצוות. אך אימו או אנשים אחרים אינם חייבים לגעור בו על אכילה מחוץ לסוכה, כיון שהם אינם חייבים בחינוכו (תרמ, ד).

החובה על אביו לגעור בבנו הקטן שהגיע לחינוך, היא רק כאשר הוא אוכל מחוץ לסוכה דבר שחובה מן הדין לאוכלו בסוכה, כמו פת או מיני מזונות בשיעור של יותר מכביצה. אך כאשר הוא אוכל מחוץ לסוכה אוכלים ומשקים אחרים שמן הדין מותר לאוכלם ולשתותם מחוץ לסוכה, אין האב חייב לגעור בו על כך, וניתן לאפשר לו בגיל צעיר לאכול אותם מחוץ לסוכה. והחכם עיניו בראשו לדעת מתי להעיר ומתי להקל, על מנת שהבן יחבב את מצוות סוכה.

< ילד קטן פחות מגיל חמש פטור מן הסוכה, משום שהוא עדיין צריך לאמו, ו"כשם שאמו פטורה כך הוא פטור" (תרמ, ג).

< בן קטן שהגיע לגיל חינוך למצוות סוכה (מעל גיל 5-6), מותר לברך איתו את ברכת "לישב בסוכה" ולהזכיר איתו את שם ה' בברכה, ואין זו ברכה לבטלה כיון שהילד צריך לקיים את המצווה מדין חינוך.

אך אין להזכיר שם ה' בברכת "לישב בסוכה" שעושים עם בנות קטנות, מפני שהבנות אינן חייבות בסוכה.

- אך לעצמן יכולות הבנות הקטנות לברך, כמו שנשים יכולות לברך (עפ"י תרמ, ב).

ברכת "לישב בסוכה":

< ברכת "לישב בסוכה" מברכים רק אחרי ברכת "המוציא" או "בורא מיני מזונות", ולא לפני הברכה, משום ש"לישב בסוכה" מברכים על הסעודה, ולכן ראוי להתחיל בסעודה ואח"כ לברך על הסוכה, וברכת "המוציא" או "בורא מיני מזונות" נחשבת להתחלת הסעודה, לכן מברכים קודם "המוציא" או במ"מ ורק אח"כ מברכים "לישב בסוכה" (תרמ, ד).

ברכת "לישב בסוכה" אינה נחשבת הפסק בין ברכת "המוציא" לבין האכילה, מפני שברכת הסוכה היא מצרכי הסעודה, וכל שהוא לצורך הסעודה אינו נחשב הפסק (תרמג, ד).

< מברכים "לישב בסוכה" רק על אכילת שיעור של יותר מ"כביצה" (היינו יותר מ^ז 57.6 סמ"ק) של פת או תבשיל או מיני מזונות העשויים מחמשת מיני דגן.

רק הה' מיני דגן עצמם מצטרפים לשיעור של יותר מכביצה לעניין ברכת "לישב בסוכה", אך מילוי כלשהו שיש בהם או אוכל אחר שאוכל עמם, לכאורה אינם מצטרפים לשיעור של יותר מכביצה לעניין ברכת "לישב בסוכה".

על שיעור קטן מזה אין מברכים "לישב בסוכה", מפני שפחות משיעור זה נחשב אכילת עראי, "שכן דרך האדם לטעום פעם אחת מלא פיו חוץ לביתו, ומלא פיו הוא כביצה שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה", ואכילת עראי מותרת מן הדין מחוץ לסוכה (ראה תרלט, יא).

< על פירות וירקות, בשר ודגים וכל כיו"ב אין מברכים "לישב בסוכה", כיון שאכילתן נחשבת כאכילת עראי של פת - אפילו קובע עליהם סעודתו ואוכל מהם הרבה (תרלט, יא).

< על שתיית מים מחוץ לסוכה אין מברכים "לישב בסוכה", שהרי מותר מן הדין לשתותם מחוץ לסוכה (ראה תרלט, יב).

< על יין ושאר משקים אין מברכים "לישב בסוכה" גם אם קובע עליהם שתיה - למרות שאם קובע עליהם שתיה צריך לשתותם בסוכה דווקא - "לפי שהשתייה היא טפילה לאכילה, וברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית, פוטר את השתייה של כל היום" (תרלט, יב).

< בירך "לישב בסוכה" על אכילת פת או מיני מזונות וסיים את אכילתו, ולאחר זמן נמלך לאכול שוב פת או מיני מזונות: אם נשאר בסוכה במשך הזמן בין שתי האכילות, או שיצא מן הסוכה על דעת לחזור אליה לאלתר ואכן חזר בפועל לסוכה לאלתר - אינו צריך לחזור ולברך "לישב בסוכה" על אכילה הב'.

אך אם בין שתי האכילות יצא מן הסוכה על דעת שלא לחזור לסוכה לאלתר והתכוון לשהות הרבה (שעה שעתיים) מחוץ לסוכה - ואפילו שבפועל לאחר שיצא נמלך וחזר לאלתר. וכן אם יצא מן הסוכה על דעת לחזור אליה לאלתר, אך בפועל חזר אליה רק לאחר "שעה ושתיים" - צריך לחזור לברך "לישב בסוכה" על אכילה הב', כיון שהפסיק בין שתי האכילות ב"ציאה גמורה" (תרלט, יג).

< על טיול ושאר דברים שעושה בסוכה לא מברכים "לישב בסוכה", מפני שהם נמשכים וטפלים לאכילה שהיא עיקר מצות הישיבה בסוכה, וברכת "לישב

בסוכה" שעשה, או שיעשה לאחר מכן על האכילה, פוטרת אותם - גם אם יצא מחוץ לסוכה ושהה הרבה בין האכילה לבין הטיול (תרלט, יב).

< אם עבר באמצע אכילתו לסוכה אחרת, צריך לחזור ולברך "לישב בסוכה" (תרלט, יד).

< אם אכל ובירך "לישב בסוכה" בסוכה אחת, ואח"כ נכנס לטייל בסוכה אחרת, ולא יאכל בסוכה הב' פת או מיני מזונות כך שלא יברך בסוכה הב' "לישב בסוכה" על אכילה - צריך לברך בסוכה הב' "לישב בסוכה" על הטיול לבד, כיון שהטיול בסוכה זו אינו נפטר בברכה שבירך על האכילה בסוכה אחרת (תרלט, טו).

על פי זה, אדם שנכנס לסוכתו של חברו למשך זמן, כגון לשוחח עם חברו, או שיושב בהתוועדות וכיו"ב, נכון שלאחר שייכנס לסוכה ייקח יותר מכביצה מיני מזונות ויברך "לישב בסוכה", מפני שהשהייה בסוכה משך זמן יכולה להיחשב כטיול, וטיול מצריך ברכת "לישב בסוכה" בסוכת חברו, ונכון שיברך את ה"לישב בסוכה" על אכילה.

< עוד יש לזכור כשנכנס לסוכת חברו לשוחח עמו וכיו"ב, ש"נכון הדבר" שלא לקבוע את עצמו לשתות יין בסוכה שלא בירך בה היום "לישב בסוכה" על אכילה, כי אם "רק בסוכה שאכל בה היום ובירך עליה לישב בסוכה" (תרלט, טו).

< שכח לברך "לישב בסוכה" ונזכר באמצע הסעודה, יברך כשנזכר. ואם גמר סעודתו, יברך אחר הסעודה - ועדיין נחשב שמברך "עובר לעשיה" (לפני העשייה), מפני שגם הישיבה בסוכה שאחרי הסעודה היא בכלל המצווה, ושפיר יכול לברך קודם ישיבה זו (תרלט, זז).

< למנהגינו, גם בקידוש של יו"ט ביום, או של שבת חול המועד סוכות ביום, מברכים "לישב בסוכה" בעת הקידוש ולא אחרי המוציא (ס' המנהגים. ודלא כמ"ש בשוע"ר תרמג, ג).

< למנהגינו מברכים "לישב בסוכה" קודם שתיית היין של הבדלה (ראה אוצר מנהג"ח ע' שכד).

< אדם שיש לו ספק אם בירך "לישב בסוכה", לא יברך מספק.

איסור הנאה מן הסכך והדפנות:

< הסכך אסור בהנאה מן התורה כל שבעת ימי החג, מפני שחלה עליו קדושת שמים (תרלח, א).

מדרבנן אסור ליהנות גם מדפנות הסוכה כל שבעת ימי החג, ואפילו אם הסוכה התפרקה, מפני שהוקצו למצווה וחלה עליהם ג"כ קדושת הסוכה להיאסר בהנאה כמו הסכך (תרלח,א).

איסור ההנאה מן הסכך והדפנות קיים גם בשמחת תורה (שו"ע סי' תרסז).

איסור ההנאה הוא ליטול מהם משהו, כגון קיסם לחצוץ בו את שיניו. אבל מותר ליהנות מהם כמו שהם מבלי ליטול מהם, כגון להניח עליהם את חפציו, או להריח אותם וכיו"ב (תרלח,ה).

קריאת התורה בימי חול המועד סוכות:

< אף שאין בארץ ישראל ספיקא דיומא, קוראים על דרך הקריאה בחוץ לארץ (ראה שיחת הרבי בליל יז תשרי תשמ"ט), ועל דרך הקריאה בימי החנוכה. כגון: ביום א' דחול המועד שהוא יום שני של סוכות, קוראים לכהן "ביום השני", ללוי "ביום השלישי", לישראל "ביום הרביעי", ולרביעי קוראים "ביום השני" שהיא פרשת היום בוודאי (כיון שבא"י אין ספיקא דיומא). ועד"ז בשאר הימים.

כך פסק ונהג אבי מורי הרב ע"ה.

שמחת יום טוב:

< כל שבעת ימי חג הסוכות ושמחת תורה, "חייב אדם להיות שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובניו ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצוות עשה מן התורה, שנאמר: 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'" (תקכט,ו).

< "כיצד משמחין? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים (ממתקים). והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו. והאנשים וכו' עכשיו שאין בית המקדש קיים, אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר: 'ויין ישמח לבב אנוש'" (שם,ז).

< בזמן הזה, שמחת בית השואבה מתחילה בלילה הראשון דחג הסוכות (לקו"ש חכ"ד ע' 246).

פירוק הסוכה לאחר החג:

< לאחר ימי החג מותר להשתמש בעצי הסכך לכל מה שירצה, אך "נכון להיזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון שאינה כבוד למצוה שעברה" (שנעשתה בהם), ובוודאי ש"אין לפסוע" על הסכך משום שזהו "מנהג בזיון" (תרלח,יט).

קיצור הלכות ארבעת המינים

ד' מינים שאולים:

< ביום הראשון של החג שחייב נטילת ד' מינים הוא מן התורה, לא יוצאים י"ח בד' מינים שאולים, כיון שכתוב בהם "לכם" - "משלכם".

אך בשאר ימי החג בארץ ישראל שחייב נטילת ד' מינים הוא רק מדרבנן, יוצאים י"ח בד' מינים שאולים גם לכתחילה. מפני שתקנת חכמים ליטול ד' מינים בשאר ימי החג היא רק "זכר למקדש", ו"לא החמירו לפסול את השאול כיון שאין פיסולו בגופו, שהרי הוא מין כשר אלא שאינו שלו" (תרמט, א-ב. לגבי ד' מינים שאולים ביו"ט שני בחו"ל, ראה תרמט, כא).

< גם ביום הראשון של החג יכול אדם לצאת י"ח בד' מינים של חברו, אם חברו ייתן לו אותם במתנה על מנת להחזיר (וראה לקמן בזה).

< בשאר ימי החג שיוצא י"ח בד' מינים שאולים, מותר לאדם ליטול לולב של חברו שלא מדעתו ולברך עליו, מפני שנוח לאדם שתיעשה מצווה בממונו כאשר לא נגרם לו נזק מכך.

אך אסור להוציא את הלולב מהבית שבעליו הניחוהו שם (תרמט, ג).

קניית ד' מינים:

< למרות שאדם יוצא י"ח בד' מינים שאולים או במתנה על מנת להחזיר כנ"ל, מכל מקום ראוי שלכל אדם יהיו ד' מינים משלו דווקא. והטעם:

א. לא כל אדם יודע שביום הראשון צריך להקנות את הד' מינים במתנה ע"מ להחזיר (ראה שו"ע תרנח ומשנ"ב סקמ"ב). ב. כדי להראות שהמצווה חביבה בעיניו.

< אם ידו של האב משגת, צריך האב לקנות ד' מינים לבנו הקטן שהגיע לגיל חינוך (גיל 6) ויודע לעשות נענועים - ואפילו אם הקטן "אינו בקיא ממש" בכל הנענועים לצדדים - וזה כדי שיעשה את הנענועים כדינו בשעת אמירת ההלל עם הציבור, וכדי לחנכו למצוות (ראה שו"ע ס' תרנז ומשנ"ב סק"ד).

חייב זה מתייחס רק לבנים קטנים, ולא לבנות.

כיון שחייב זה הוא מדין חינוך (שו"ע שם), נמצא שאין חיוב על האבא לקנות לולב לבנו הגדול (לאחר גיל 13), כיון שאינו חייב בחינוכו.

< אין לקנות ד' מינים ממעשר כספים.

ויש אומרים שאת שווי הד' מינים הבסיסי אין לקנות ממעשר כספים, אך את התשלום הנוסף שהאדם משקיע בהידור שלהם, ניתן לשלם במעשר כספים - ורק בשעת הצורך.

תשלום לפני החג:

< הרבי הקפיד לשלם עבור הד' מינים לפני החג (ראה אוצר מנהג"ח ע' ער. ובספר המנהגים כ' שאין מדקדקים בכך. ואדמו"ר הרי"ף לא הקפיד על כך).

ד' מינים גנובים או גזולים:

< ד' מינים גנובים או גזולים, בין מיהודי ובין מגוי, פסולים כל ימי חג הסוכות גם אם התייאשו הבעלים מהם. ביום הראשון הפסול הוא מן התורה מפני שאינם "שלו". ובשאר ימים הפסול הוא מדין מצווה הבאה בעבירה, מפני שמשתמש בהם שלא כדין שהרי חייב להחזירם לבעלים (תרמט, א, ד).

טבל או ערלה:

< אתרוג של טבל או של ערלה פסול לד' מינים כל ימי החג (תרמט, טו).

נאים ומהודרים:

*כל ארבעת המינים צריכים להיות נאים ומהודרים בתוארם ובגידולם. מפני שהוקשו לאתרוג שכתוב בו "פרי עץ הדר" (תרמה, ב).

להראותם למורה הוראה:

< "כבר נהגו ישראל, שמי שהוא קונה אתרוג ולולב והוא אינו מבין, מראה אותן למורה הוראה אם הם כשרים או לא, כי יש הרבה חילוקי דינים בזה" (קיצור שו"ע קלו, א).

דיני לולב

סוג הדקל:

< ישנם עשרות סוגי דקלים, אך לא כל לולב הגדל בעץ הדקל כשר לברכה. מפני שבפסוק נאמר "כפות תמרים", ולכן רק לולב שבא מדקל התמר או הדומה לו, כשר לברכה.

את הגדרת התכונות שעל פיהן נקבע מיהו "דקל התמר", קיבלו חז"ל במסורת (ראה חתם סופר סוכה לב, ב).

< לולב הבא מדקל תמר זכר שאינו מוציא פירות, כשר לברכה לכתחילה.

דקל תמר ודקל קנרי:

< נחלקו פוסקי זמנינו אם לולב הבא מדקל קנרי כשר לברכה, ולכן יש לשים לב שלא לקחת לולב מסתם עץ דקל הגדל בגינה או במקום של הפקר וכדומה, מפני שפעמים הוא דקל קנרי.

< ישנם כמה סימני הבחנה בין דקל תמר לבין דקל קנרי, הן בעץ עצמו והן בפירות ובלולב הגדלים עליו. לדוגמא:

בעץ עצמו: דקל תמר גזעו צר וגבוה, ענפיו העליונים גדלים זקופים כלפי מעלה, ופעמים רבות יוצאות חטוטרות (גזעים קטנים) מגזע העץ. אך דקל קנרי גזעו רחב ונמוך מהתמר, ענפיו העליונים נוטים לצדדים, ומגזע העץ שלו לא יוצאות חטוטרות כי אם בליטות בלבד.

בפירות: פירות דקל התמר גדלים צפופים זה לזה. אך הפירות של דקל קנרי גדלים עם רווחים ביניהם והם גם פחות ראויים לאכילה.

בלולב: העלה האמצעי של לולב מדקל התמר, הוא ארוך. אך העלה האמצעי של לולב מדקל קנרי הוא קצר.

וכן: העלה האמצעי של לולב מדקל התמר אינו מתחבר בעצמו לשדרה, אלא הוא מתחבר לעלים אחרים ויחד הם מגיעים לשדרה. אך העלה האמצעי של דקל קנרי מגיע בעצמו עד השדרה.

וכן: לולב מדקל תמר נשאר ישר גם כאשר אוחזים בו בצורת שכיבה, כיון שהלולב קשה. אך לולב מדקל קנרי מתעגל כלפי מטה כאשר אוחזים בו בצורת שכיבה, כיון שהלולב רך.

וכן: בלולב מדקל התמר המרווחים בין העלים אינם שווים ואינם צפופים, כמו המרווחים בין העלים של לולב קנרי.

וכן: האבקה הלבנה בין העלים היא סימן ללולב מדקל התמר.

שיעור הלולב:

< שיעור לולב הוא ד' טפחים בשדרה לבד, היינו בלי העלים העליונים היוצאים מהשדרה, וזה "כדי שיהיה שדרו של לולב יוצא למעלה מההדס והערבה (ששיעורם ג' טפחים) טפח כדי נענוע, שטפח זה (שבשדרה) היוצא למעלה מהאגודה (של ג' המינים) הוא המנענע" (תרנ"א, הסוגריים: הוספות של המו"ל).

לפי"ז, אם אורך השדרה של הלולב הוא רק ד' טפחים, צריך לקצר את אורך ההדסים והערבות שיהיו ג' טפחים, כדי שייצא טפח משדרת הלולב מעל ההדסים והערבות.

< את ד' הטפחים של הלולב מחשבים מהמקום בתחתית הלולב שיש בו עלים משני הצדדים של הלולב, כדי שכל שיעור הלולב יהיה מכוסה בעלים.

< למנהגינו - כדעת הגר"ח נאה - ד' טפחים הם 32 ס"מ.

< שיעור ד' טפחים בלולב מעכב כל ימי החג, ואם אין בשדרה ד' טפחים הרי הוא פסול כל ימי החג (תרמט, כג).

העלה האמצעי סגור:

< העלה האמצעי של הלולב "גבוה מכל העלין, והוא נקרא ראש הלולב", ונחשב ל"עיקר הלולב, שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו" (תרמה, י).

< לכתחילה מצווה מן המובחר לחפש ולקנות לולב שהעלה האמצעי שלו סגור לכל אורכו, ולא נחלק כלל (אפילו מברייתו).

< לולב שהעלה האמצעי שלו נחלק לכל ארכו, הרי הוא פסול לברכה ביום הראשון, וכשר לברכה בשאר הימים. מפני שהפסול של "נחלק" הוא משום שנחשב שהלולב "חסר", שנאמר "ולקחתם", ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלמה, וזה העלה שהוא עיקר הלולב וכו' אם הוא חלוק לשנים הרי ניכר ונראה שאינו תם ושלם במקום הסדק" (תרמה, י). והפסול של "חסר" הוא רק ביום הראשון ולא בשאר ימי החג (תרמט, יט).

< לולב שמקצת מן העלה האמצעי שלו נחלק אך רובו סגור, ה"ה כשר בדיעבד לברכה גם ביום הראשון, ו"אינו צריך לברך על לולב של חברו ביום א' של סוכות" במקרה כזה, אלא יכול לברך על לולב שלו למרות שנחלק מקצת מן העלה האמצעי (ראה בכ"ז תרמה, יא. ותרמט, יט).

שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי, באותו גובה:

< לכתחילה יש לקחת לולב ששני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה, ועכ"פ שההפרש ביניהם יהיה פחות מ-2 מ"מ שאז ההפרש ביניהם אינו ניכר. אך בדיעבד הלולב כשר גם אם יש הפרש גדול יותר בין שני מרכיבים אלו.

< רק "אם מתחילת ברייתו לא היו רוב עליו כפולים לשנים ברוב ארכו, הרי זה פסול" (תרמה, ט).

לולב ישר:

< יש להשתדל שהלולב יהיה ישר - בצורתו הכללית. ומספיק להתרשם שהוא ישר בראייה כללית.

אך דבר מצוי הוא שהלולב אינו ישר, אלא צורתו הכללית עקומה כמו קשת לכיוון פני האדם - כאשר השדרה היא בכיוון פני האדם. לולב זה כשר, מפני "שזהו דרך ברייתו והדרו" (תרמה, יט).

< אך אם הלולב עקום לצדדיו או לאחוריו - פסול (תרמה, יח).

בלי קנעפלאך:

< מנהגינו ש"לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים - קנעפלאך)" בראשם, היינו שכל העלים וגם העלה האמצעי ישרים עד סופם בלי כפיפה (ספר המנהגים).

אך גם אם העלה האמצעי ומיעוט מעלי הלולב כפופים בראשיהם, הרי זה כשר לכו"ע, "לפי שכן דרך הרבה לולבין שעליהן הן כפופים" (תרמה, כ).

עטוף בקארע:

< יש הנוהגים לקחת דווקא לולב שאינו עטוף ב"קארע", כדי שאפשר יהיה לבדוק את הלולב ולוודא שהעלה האמצעי שלו לא נחלק, ושאינו כפוף בראשו כ"כפתור", וששני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה כנ"ל.

אך יש הנוהגים לקחת דווקא לולב שעטוף ב"קארע", כדי שה"קארע" תגן על העלה האמצעי שלא ייחלק, וסומכים על חזקה שהלולב כשר מפני שרוב הלולבים סגורים, ורובם אינם כפופים כ"כפתור", ושני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה ברוב הלולבים.

< בפשטות, שני המנהגים בזה תלויים גם במחלוקת השו"ע והרמ"א (תרנא, ט) לגבי אופן הנענועים בד' מינים, שלדעת השו"ע נענועים הם הולכה והבאה, אך לדעת הרמ"א צריך גם "לכסס העלין בכל נענוע". ולפי"ז: הנוהגים לכסס כדעת הרמ"א ייקחו לולב שאינו עטוף בקארע, כדי שאפשר יהיה לכסס בו. אך הנוהגים כדעת השו"ע שא"צ לכסס, יכולים - ומעדיפים - לקחת לולב שראשו עטוף בקארע כדי לשמור על העלה האמצעי מלהיחלק (ואכן הב"י בס"י תרמה כתב, שבמדינותיהם רגילים לנענע בלולב שיש בראשו "קארע", ואזיל לשיטתו).

< מנהג הרבי לקחת לולב שעליו מחוברים (מהצד האחורי) בקארע (ראה אוצר מנהג"ח ע' רעא).

השדרה באמצע הלולב:

< יש להשתדל שהשדרה תהיה באמצע הלולב ממש, ולא קצת מן הצד (הוראת אדמו"ר הרי"ץ, אוצר מנהג"ח ע' רעא).

לולב לא דק:

< יש להשתדל שהלולב לא יהיה דק (הוראת אדמו"ר הרי"ץ, אוצר מנהג"ח ע' רעא).

סיכום:

< הלולב יהיה מדקל תמר. ד' טפחים בשדרה. העלה האמצעי סגור לכל ארכו. שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי יסתיימו באותו גובה. לולב ישר. בלי קנעפלאך. עטוף בקארע מאחוריו. השדרה באמצע הלולב. הלולב לא יהיה דק.

דיני אתרוג

אתרוג מקאלבריא:

< קבלה בידינו מאדמו"ר הזקן לברך על אתרוג מקאלבריא, הנקרא ג"כ "יאנאווער" אתרוג.

"כאשר אמר הקב"ה למשה 'ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו', הושיבו שלוחים על ענן ושלחום להביא אתרוגים מקאלבריא" (ראה המ"מ באוצר מנהג"ח ע' ערה ואילך).

< באתרוג שגדל בארץ ישראל משתילי קאלבריא תחת פיקוח הלכתי, אין חשש של הרכבה - כמו שיש היום באתרוגים הגדלים בקאלבריא עקב ריבוי ההרכבות המתבצעות שם בעצי האתרוגים - אך מעלתו אינה כמו באתרוג שגדל בקאלבריא, שהוא בא מהמקום שממנו הביאו את האתרוגים כאשר הקב"ה ציווה "ולקחתם לכם" כנ"ל (אגרו"ק חי"ג ע' קי). ולכן יש להשתדל לברך דווקא על אתרוג שגדל בקאלבריא - ורק שחובה לברר ולוודא שהוא אינו מורכב.

אתרוג המורכב:

< אתרוג המורכב פסול, כיון שנחשב ל"בריה בפני עצמה" ואינו נחשב לאתרוג כלל.

< ישנם ארבעה סימני הבחנה בין אתרוג המורכב (בעץ לימון), לבין אתרוג שאינו מורכב (תרמח, לא):

- א. המורכב קליפתו חלקה, אך לשאינו מורכב יש שקיעות ובלטות בגופו.
- ב. העוקץ של המורכב בולט, אך העוקץ של השאינו מורכב שקוע באתרוג.
- ג. במורכב יש מוהל רב, וקליפתו אינה עבה כל כך. אך בשאינו מורכב אין מוהל רב וקליפתו עבה מאד.
- ד. הגרעינים שבמורכב שוככים, אך בשאינו מורכב הגרעינים זקופים.

< אך יש לדעת, שלעיתים אין לאתרוג שאינו מורכב את הסימנים שלו, והדבר יכול להיגרם או מחומרי ההדברה שמרססים על האתרוגים, או מדבורה שמעבירה ברגליה אבקה הנמצאת בפרחי עץ הלימון אל פרחי עץ האתרוג. פעולה זו של הדבורה מחזקת את עץ האתרוג וזו "הרכבה המותרת", אלא שעל ידי זה מקבל אתרוג שאינו מורכב סימנים של אתרוג המורכב, למרות שהאתרוג אינו מורכב כלל והוא כשר לברכה לכתחילה.

< ולמעשה: אתרוגים שאין עליהם את הסימנים שאינם מורכבים, אך יש בהם מסורת שאינם מורכבים, מותר לקחת אותם לד' מינים ואפילו ביום הראשון (ראה שלחן מנחם ח"ג ע' רלא-ב).

< בחתם סופר (או"ח סי' רז) כתב, שכשם שבסימני עופות לא סומכים על הסימנים לבד וניתן לאכול רק מין עוף שיש לגביו מסורת של כשרות. כך אין לסמוך על סימני אתרוג לבד, וצריך שתהיה מסורת שזן אתרוג זה אינו מורכב ורק אז ניתן יהיה לברך עליו. וכשם שאם הורה חכם על מין עוף שהוא טהור מותר לאכול גם אם אין לגביו מסורת, כך אם הורה חכם על זן מסויים של אתרוג שהוא בלתי מורכב, ניתן לברך עליו. וע"ש בחת"ס שאתרוגים הבאים מיאנאווע אין צריך שום סימן עליהם.

על הזן הבא מקאלבריא העיד אדה"ז שהוא בלתי מורכב, ולכן ניתן לברך עליו.

אלא שיש לדעת, שהקבלה מאדה"ז על אתרוג מקאלבריא מתייחסת רק לזן של האתרוג, שהזן לא נוצר מעיקרו על ידי הרכבה. אך ידוע שמתבצעות הרבה הרכבות בעצים של אתרוגי קאלבריא כדי לשמר ולחזק את העצים והאתרוגים של זן זה. ולכן אין לקחת אתרוג מקאלבריא ללא עדות ברורה שהאתרוג גדל על עצים שלא הייתה בהם הרכבה.

"הדר" - בצורת הגידול.

< האתרוג צריך להיות "הדר - בתארו ובגידולו" (תרמה, ב). למנהגינו ה"הדר" שבאתרוג מתבטא יותר בצורת הגידול שלו, ופחות בניקיונו. ולכן אתרוג שצורת הגידול שלו יפה אך יש עליו "בלעטלאך", עדיף למנהגינו על פני אתרוג נקי מ"בלעטלאך" שצורת הגידול שלו אינה יפה כ"כ.

< צורת הגידול המהודרת של האתרוג היא, שיהיה לו פיטם למעלה, עוקץ למטה שקוע בתוך האתרוג, שקיעות ובלוטות בחצי התחתון של האתרוג, צורתו כמגדל - ומנהג הרבי לקחת אתרוג שצורתו כמו הר שטוח בחלקו העליון, ונעשה צר כלפי מטה (כך היא צורת הגידול של זן קאלבריא). צבעו צהוב.

צבע האתרוג:

< אתרוג שצבעו ירוק כעשב השדה ולא התחיל להצהיב כלל, גם אם הוא גדול יש לחשוש שמא עדיין לא נגמר פריו כיון שדרך האתרוגים להצהיב כשנגמר הפרי, "והתורה אמרה פרי עץ - שיהיה פרי גמור". ולכן נהגו לקחת רק אתרוגים שהצהיבו, או עכ"פ שהתחילו להצהיב (תרמה, כט-ל).

*עצה להצהבת אתרוג ירוק: להכניס את האתרוג בשרוול הוורוד, להניחו בתוך קופסת פלסטיק אטומה או שקית ניילון - ועל ידו תפוח שיש לו ריח, ולהשאירם

יחד יומיים שלושה. גז האתילן - הגורם את ריח התפוח, גם יבשיל ויצהיב את האתרוג. אך אין להרבות בזה, מפני שהבשלה יתירה של האתרוג, עלולה לגרום לנפילת העוקץ.

< למנהגינו, צבע האתרוג צהוב - כמראה שעוה (ספר המנהגים).

אתרוג שניקב בו חור, או שחסר בו:

< אתרוג שניקב בו חור לאחר שנתלש מהעץ, אם: א. לא חסר כלום בגוף האתרוג. ב. הנקב אינו מגיע עד הגרעינים שבתוך האתרוג. ג. הנקב אינו מפולש מעבר לעבר. ד. האורך והרוחב של שטח הנקב הוא פחות מגודל מטבע של איסר (קוטר של 19 מ"מ) - האתרוג כשר.

אבל אם חסר אפילו משהו מגוף האתרוג, אין לברך עליו ביום הראשון של סוכות (ראה בכ"ז תרמח, א-ח).

וכן אם גודל הנקב כאיסר (19 מ"מ), אין לברך עליו אפילו אם לא חסר בו כלום והנקב אינו מפולש.

< טעם הפסול של אתרוג שניקב וחסר בו, הוא "לפי שאינו תם ושלם, והתורה אמרה 'ולקחתם', ודרשו חכמים: לקיחה תמה ושלימה" (תרמח, יד).

< אך בשאר ימי החג מותר לברך גם על אתרוג שניקב נקב מפולש ונחסר בו אפילו שיעור גדול מאיסר (תרמט, יז). ובלבד שיישאר בו כשיעור ביצה (תרמט, יח).

< אתרוג שניקב בעודו מחובר לעץ, כגון על ידי קוץ שפגע בו, "נוהגים להכשירו" לברכה ביום הראשון גם אם נוצר חיסרון בגוף האתרוג. "לפי שכל נקב שבאה לו בעודו גדל באילן, חוזר לבריאותו על ידי שנקרם עליו עור מלמעלה, כיון שהוא עדיין הולך וגדל באילנו. ואע"פ שעל גבי עור זה יש גומא וחיסרון בגוף האתרוג, אין בכך כלום. אבל אם אנו רואים שלא נקרם עליו, ויש בנקב חיסרון מגוף האתרוג, הרי זה פסול" (תרמח, ט).

- גם בזה הפסול הוא ביום הראשון בלבד, מפני שרק ביום הראשון יש פסול של "חסר" כנ"ל.

< הפסול של אתרוג שניקב נקב שיש בו חיסרון, הוא רק אם הדבר וודאי שנחסר בו. אך אם יש ספק אם נחסר משהו מגוף האתרוג, הרי הוא כשר לברכה גם ביום הראשון (תרמט, י).

וכתבו האחרונים, שרק אם רואים בעין רגילה שהאתרוג "חסר", ה"ה פסול ביום הראשון. אך אם אפשר להבחין שהאתרוג חסר רק ע"י זכוכית מגדלת, ובלעדיה נראה האתרוג שלם, ה"ה כשר לברכה גם ביום הראשון ואין בו פסול של "חסר".

< אתרוג שיש בו נקב במקום של הפיטם ורואים חור שנכנס לתוך גוף האתרוג, דינו כאתרוג שניקב. אלא שאם יש ספק אם החור מגיע לגרעינים, האתרוג כשר (מדין ספק ספיקא), משום שאולי הנקב אינו מגיע לגרעינים, וגם אם מגיע לגרעינים יש סוברים שנקב מפולש פוסל רק אם הוא מעבר לעבר (ראה תרמח, יא).

נפל הפיטם:

< אתרוג שיש לו פיטם, הפיטם נחשב חלק "מגוף האתרוג". ולכן אם הפיטם ניטל, האתרוג נפסל, כיון שנחשב ל"אתרוג חסר" שהרי חסר לו את הפיטם.

גם לפי הדעה שרק חיסרון בשיעור של איסר פוסל באתרוג, מ"מ חיסרון של פיטם פוסל לכו"ע מפני שיש בזה חיסרון נוסף שאינו "הדר", "כיון שהפסמא היא בגובה האתרוג על ראשו והחיסרון ניכר בה יותר, לפיכך החמירו בה שאפילו חיסרון כל שהוא שבה פוסל. לפי שעיקר הידורו של אתרוג תלוי בראשו, שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו, ואם נחסר שם כל שהוא אינו הדור" (תרמח, יז).

זה שבנטלה פטמתו יש פסול שאינו "הדר", ואין הפסול רק מחמת שהוא "חסר", הוא נפק"מ לדינא לעניין זה שהפסול בניטל הפיטם הוא כל ימי החג ולא רק ביום הראשון. מפני שאמנם הפסול של "חסר" קיים רק ביום הראשון, אך הפסול שאינו "הדר" קיים כל ימי החג (תרמט, יז), ואפילו בדיעבד לא יצא באתרוג שניטלה פטמתו, "כדי שיהיו ישראל זהירים במצוות ויחזרו אחר מינים הכשרים" (תרמט, כב).

< במקרה שנשבר רק החלק העליון של הפיטם, כגון החלק הקרוי שושנתא, אך החלק התחתון של הפיטם נשאר והוא מחובר עם האתרוג כמקודם, יש מחלוקת אם נחשב לאתרוג "הדר" או לאו. ולמעשה: אם יש לפניו אתרוג עם פיטם שלם, ואתרוג זה יפה כמו האתרוג שנשברה לו השושנתא, יברך על זה שיש לו פיטם שלם. אך אם האתרוג שיש לו פיטם שלם אינו יפה כמו האתרוג שנשברה לו השושנתא, יברך על היפה יותר אף שנשברה לו השושנתא (תרמח, יז).

< בשעת הדחק ממש, כגון שנמצא במבצעים ונפל הפיטם ואין לו אתרוג אחר להמשיך ולברך עליו עם הציבור, ואותם אנשים שמבקש לברך עמם לא יברכו על ד' מינים אם הוא לא יברך עמם כעת - יכול לברך עמם גם על אתרוג זה שנפלה פטמתו (תרמט, יט, כב-כג).

פיטם שנפל כאשר האתרוג היה על העץ:

< אם הפיטם התייבש ונפל מהאתרוג בעודו על העץ, האתרוג כשר. והדבר מצוי מאד. והרי כל אתרוג מתחיל לצמוח עם פיטם, ולרוב האתרוגים אין פיטם בשעת הקטיפה, משום שנפלו מהאתרוג בעודו על העץ.

אלא שיש מפוסקי דורנו שמכשירים אתרוג כזה, רק אם הפיטם נפל מהאתרוג בהיותו קטן משיעור ביצה - היינו פחות משיעור אתרוג, שאז נחשב כאילו לא היה לו פיטם מעולם. אך אם הפיטם נפל מהאתרוג לאחר שהיה באתרוג שיעור ביצה, האתרוג פסול. ובמשנ"ב (תרמח, סקל"ב) כתב בשם המביט סימן לדעת אם הפיטם נפל מהאתרוג בהיותו קטן, או שנפל ממנו לאחר שהגיע לשיעור אתרוג, שאם יש גומא במקום של הפיטם, הרי"ז סימן שהפיטם נפל כאשר האתרוג היה קטן. אך אם אין גומא, הרי"ז סימן שהפיטם נפל כשהאתרוג היה כבר גדול.

אך יש האומרים שגם אם הפיטם נפל מהאתרוג בשעה שהיה כבר גדול, אם נפל בעודו גדל על העץ האתרוג כשר, כיון שמקום הפיטם נקדם והוגלד, וע"ד הדין באתרוג שניקב ונחסר בעודו על העץ, שאם גדל עליו קרום ("בלעטל") ה"ה כשר וכנ"ל.

ניטל העוקץ:

< אם ניטל העוקץ לגמרי הרי"ז אתרוג "חסר", כיון שנוצר חור באתרוג במקום של העוקץ, והוא פסול ביום הראשון.

אך אם רק חלק מהעוקץ נחתך, ונשארה שכבה דקה של העוקץ והיא מחוברת לאתרוג וממלאה את הגומא, ה"ה כשר לכתחילה, כיון שלא נחסר כלום באתרוג (תרמח, יח).

< הפסול בניטל העוקץ הוא רק ביום הראשון, אך בשאר ימים כשר ומותר לברך עליו, מפני שבשאר ימים אין פסול של "חסר" כנ"ל (תרמט, יז).

נקודות שחורות על האתרוג:

< לעיתים יש נקודות שחורות על האתרוג. הנקודות השחורות יכולות לבוא בתהליך גדילת האתרוג עצמו בלי כל סיבה מיוחדת, או שהן באות בגלל סיבות חיצוניות כמו ריסוס, או לחות היוצרת פטריות.

אם יש על האתרוג:

א. נקודה שחורה, וכן נקודה שבראיה רגילה קשה להבחין אם היא חומה או שחורה, והנקודה נראית בראיה רגילה בלי התבוננות מיוחדת, ממרחק של כ-35 ס"מ (שהוא המרחק הרגיל בשעת קריאה בספר, בין העיניים לבין הספר), ולא ניתן לנקות את הנקודה.

ב. הנקודה נמצאת על חוטם האתרוג (תרמח, כא), דהיינו על האתרוג עצמו מהמקום שמתחיל בו השיפוע - לכיוון ראשו (בכל אתרוג לפי צורתו - היכן שמתחיל השיפוע שלו).

וכן אם הנקודה נמצאת על החלק התחתון של הפיטם (הנקרא דד), שגם הוא נחשב מחוטם האתרוג.

וכן אם הנקודה נמצאת על בלעט"ל שגדל על חוטם האתרוג.

- אם התקיימו כל תנאים אלו - האתרוג פסול, אפילו שיש בו רק נקודת אחת כזו. "לפי שעיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו, שהוא נראה לעיניים יותר משאר מקומות, ובו אדם נותן עיניו בתחילת השקפתו" (תרמח, כא).

< נקודה שבראיה רגילה נראית חומה, אינה פוסלת.

< אך אם יש נקודות שחורות על החלק העליון של הפיטם הנקרא שושנתא - כשר, כיון שדין השושנתא כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

וכן אם הפיטם נפל בעודו על העץ, והמקום הגליד, ויש נקודות שחורות על הגלד, הרי"ז כשר כיון שדין הגלד כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

וכן אם יש נקודות שחורות על עוקץ האתרוג, הרי"ז כשר, כיון שדין העוקץ כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

< אם היו נקודות שחורות על האתרוג עצמו בתחתיתו סביב העוקץ, הרי"ז כשר, כיון שתחתית האתרוג אינה נראית ולכן אין בזה פסול של "זה א-לי ואנוהו".

< נקודות שחורות על האתרוג עצמו בין החוטם לבין תחתית האתרוג:

נקודה אחת אינה פוסלת, כיון שרק על חוטם האתרוג נקודה אחת פוסלת. אך אם היו שתי נקודות, לדעת הכף החיים (תרמ"ח אות ע"ד), וכן משמע בשוע"ר (תרמח, כו) האתרוג פסול.

כתמים על האתרוג:

< אם אחרי קטיפת האתרוג מן העץ התקלף מקצת האתרוג בחוטמו, וצבע מקום הקילוף השתנה "ממראה כל האתרוג", אפילו אם השתנה לצבע חום ולא לשחור - האתרוג פסול, כיון ש"עיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו" (תרמח, כא). רק לגבי נקודה חומה שנעשתה על גבי האתרוג והוא שלם, נאמר לעיל שצבע חום אינו פוסל. אך צבע חום שנגרם בגלל שהאתרוג התקלף, פוסל).

< אם התקלף מקצת האתרוג בחוטמו בעודו על העץ, וצמח על זה בלעטל, כשר. ולדעת אדה"ז אפילו יש בבלעטלאך ממשות, "שמקומן ניכר במישוש היד, שהן

גבוהין מהאתרוג" בכ"ז כשר, "לפי שהן נחשבין ג"כ מראה אתרוג, מאחר שרגילות הוא להיות כך הרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול" (תרמח, כג).

גם אם יש הרבה בלעטלאך על האתרוג ה"ה כשר, ואין זה נחשב לאתרוג המנומר.

< אם כתוצאה ממכה שהאתרוג קיבל, או כתוצאה ממישמוש היד, הפריש האתרוג חומצה שגרמה כתמים חומים על חוטם האתרוג, האתרוג כשר.

עצה טובה למניעת יציאת חומצה מהאתרוג: להניחו רק על דבר רך כמו צמר גפן, או פשתן, או שרוול וורוד. ולא ע"ג דבר קשה כמו שולחן וכדומה.

גודל האתרוג:

< גודל האתרוג המינימלי הוא כביצה (57.6 סמ"ק), ומב' טעמים (תרמח, כט):

א. רוב האתרוגים גדלים לפחות בשיעור ביצה, "וזה שאין בו כביצה הרי עדיין לא נגמר פריו, והתורה אמרה פרי עץ - שיהיה פרי גמור".

ב. אתרוג שאין בו כביצה אינו פרי חשוב.

ונראה לומר נפק"מ לדינא בין הטעמים, במקרה שבשעה שקטף את האתרוג מהעץ היה בו כשיעור ביצה, אך לאחר מכן האתרוג הצטמק, האם כשר לד' מינים: לטעם הא' כשר, כיון שנגמר פריו שהרי היה בו כביצה בשעה שקטף אותו מהעץ. אך לטעם הב' פסול כיון שצריך ליטול פרי חשוב, וממילא צריך להיות בו שיעור כביצה בשעת הנטילה.

אתרוג יבש:

< אתרוג הכמוש כשר, אבל היבש פסול. שיעור היובש הפוסל הוא, שכלתה הלחלוחית בתוכו (ניתן לבדוק זאת על ידי תחיבת מחט עם חוט לתוך האתרוג, ולבדוק אם החוט נעשה לח).

טעם הפסול של אתרוג יבש: א. אינו "הדר" (תרמח, כא). ב. "הליחה לפרי, כמו הדם לבשר החי. ונאמר: 'לא המתים יהללו'" (תרמח, ב). היינו שאתרוג יבש נחשב כמת, וא"א להלל בו).

דיני הדס

שיעור ההדס:

- < אורך ההדס (לפחות) שלושה טפחים (תרנ"א), והם 24 ס"מ. שיעור זה מעכב כל ימי חג הסוכות (תרמט, יח).
- < שיעור ההדס נמדד לפי אורך העץ (-הענף), ללא העלים העולים מעליו.
- < המדידה היא מתחתית העץ (-הענף), ולא מתחילת המקום שיש בו עלים.

מספר ההדסים:

- < מן הדין צריך לקחת ג' הדסים, אך מנהג חב"ד להוסיף לפחות עוד ג' הדסים (תורת מנחם תשנ"ב ח"א ע' 76).
- בספר המנהגים מובאים דברי הרבי: "שמעתי הוראות לאנשים שונים לקחת ארבעה, שנים עשר, שלושה עשר, או עשרים וששה הדסים".
- בלולב של הרבי נמנו בתחילת הנשיאות י"ג הדסים, בשנת תשל"ד נמנו כ"ו הדסים, ולאחמ"כ נמנו ל"ו הדסים (אוצר מנהג"ח ע' רעג).

שלישיות עלים:

- < בפסוק כתוב: "ענף עץ עבות", ודרשו חכמים שהעץ (-הענף) יהיה מחופה בעלים הגדלים זה על זה בשלשות.
- < כל שלישיית עלים צריכה לצאת מהענף, באותו גובה. אם שלושת העלים אינם יוצאים באותו גובה, ההדס פסול כל שבעת ימי החג (תרמו, ב).
- < לכתחילה מצווה לחזור אחר הדס ששלישיות העלים שבו יוצאים באותו גובה בכל שיעור הג' טפחים שלו.
- אך גם אם שלישיות העלים יוצאים באותו גובה - רק ברוב שיעור הג' טפחים של ההדס, הרי הוא כשר ומותר לברך עליו לכתחילה (תרמו, ג).

נשרו חלק מהעלים:

< אם בתחילה היו בכל ההדס או ברובו שלישיות עלים שיצאו באותו גובה, אך לאחמ"כ נשרו חלק מן העלים: אם ברוב שיעור ההדס נשאר לפחות שני עלים מכל שלישיה, ההדס כשר (תרמו, ד).

< אך אם ברוב שיעור ההדס לא נשאר לפחות שני עלים מכל שלישיה, ההדס פסול - כל ימי חג הסוכות.

- ולמרות שהפסול של "חסר" קיים רק ביום הראשון כנ"ל, אך הפסול של נשרו רוב עלין הוא מסיבה אחרת - משום שאין "שם הדס" עליו, ולכן פסול זה הוא כל ימי החג (תרמט, כג).

עלים המכסים את הענף:

< עלי ההדס צריכים לכסות את העץ (הענף), כלשון אדה"ז (תרמו, א): "ענף עץ עבות, דרשו חכמים שענפיו (פירוש: עליו) חופין את עציו וכו', כלומר שכל העץ הוא ענף דהיינו שהוא מחופה בעליו".

לפי זה, אין לקחת הדס שהעלים התחתונים שבו אינם מגיעים לתחתית העלים שלמעלה מהם, כיון שהעלים אינם מכסים את העץ - הענף.

וכן יש לקחת הדס ששלישיות העלים שבו עומדים צמודים לעץ ומכסים אותו, ואינם שוכבים פתוחים שאז העץ - הענף - גלוי.

יבשו העלים:

< אם יבשו רוב עלי ההדס - היינו שהם מתפוררים בציפורן, וגם צבעם הלבין ואינו ירוק - אך בראש ההדס נשארה שלישית עלים ירוקים לחים, ההדס כשר, מפני שראש ההדס "הוא עיקר מראית ההדס, שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו וכו', ועיקר הדרו תלוי בראשו" (תרמו, ט).

לאידך, אם שלישית העלים שבראש ההדס יבשה, גם אם שאר העלים לחים ומהודרים יש להחמיר ולא לברך על הדס זה - אם אפשר למצוא הדס שלפחות שלישית העלים שבראשו לחה (תרמו, יא).

< אם כל עלי ההדס כמושים ואינם יבשים, היינו שלא הלבינו פניהם עדיין אלא שהם מתפוררים ע"י הציפורן, ההדס כשר (תרמו, ח).

באחרונים כתבו, שמראה חום בהדס נחשב כיבש - גם אם לא הלבינו פניו עדיין, כיון שהוא אינו בצבע ירוק. לפי"ז הדס כמוש כשר רק אם צבעו ירוק עדיין אלא שהוא התייבש ומתפורר ע"י הציפורן.

נקטם ראשו:

< אם נקטמו (נחתכו) ראשי העלים העליונים של ההדס, והחלק התחתון של אותם עלים עדיין קיים ומחובר, ההדס כשר (תרמו, יא). אך מצווה מן המובחר ליטול הדס שעליו העליונים שלמים.

אך אם נקטם ראש העץ - הענף - של ההדס ועלים מכסים את הקטימה והיא אינה ניכרת, יש מחלוקת אם ההדס כשר, ולכן אין לברך עליו כשאפשר למצוא הדס אחר. ואם הקטימה ניכרת ההדס פסול (תרמו, יא).

קצותיו נשרפו בשמש:

< הדס שקצוות העלים שלו נשרפו בשמש, כשר.

החלפת ההדסים בחול המועד:

< "במשך ימי חול המועד מחליפים ההדסים, כולם או חלק מהם" (ס' המנהגים ע' 67. החלפה היא לפי הצורך).

דיני ערבה

ערבי נחל:

< רק מין הנקרא "ערבי נחל", כשר (יש עץ "שיטה" שגדל בצדי הדרכים וענפיו דומים לערבה, אך מין זה אינו "ערבי נחל" ופסול הוא).

סימני זיהוי:

< הלכה למשה מסיני מלמדת ארבעה סימני זיהוי למין "ערבי נחל" (תרמו, א-ג):
א. הקנה שלו בצבע אדום.

- אלא שגם בעודו ירוק ניתן לצאת בו י"ח, לפי שסופו להיות אדום על ידי השמש.
- ב. העלה שלו משוך לאורך - כנחל, ואינו עגול.
- ג. חודו של העלה - היינו קצה העלה סביב - חלק ואינו עשוי פגימות פגימות (כמו מסור). אלא שגם אם יש בעלה פגימות קטנות מאד, כשרה.
- ד. רוב מין זה גדל על נחלי מים.
- אלא שגם מיעוט עצי הערבה ממין זה שאינם גדלים על גדות הנחל, כשרים.

אורך הערבה:

- < אורכה (לפחות) ג' טפחים (תרנ"א), שהם 24 ס"מ. שיעור זה מעכב כל ימי חג הסוכות (תרמ"ט, יח).
- < השיעור נמדד לפי גודל העץ (-הענף), ללא העלים העולים מעל ראשו.
- < המדידה היא מתחתית העץ (-הענף), ולא מתחילת המקום שיש בו עלים.

נקטם ראשה:

- < ערבה שנקטם ראש העץ (-הענף) שלה, פסולה. לכן אם רוצים לקצר את הערבה, יש לעשות זאת בחלקה התחתון דווקא (תרמ"ז, ד).
- גם אם נחתך רק הניצן הנמצא בראש הערבה, הרי היא פסולה.

נשרו עליה:

- < לכתחילה מצווה מן המובחר ליטול ערבה שלא נשרו ממנה עלים כלל (תרמ"ז, ה).
- < אם רוב העלים שלה נשרו - פסולה. ויש להיזהר בזה מאד, מפני שלפעמים נושרים העלים על ידי תחיבת הערבה לתוך הלולב, וגם ע"י הנענועים.
- < הפסול בנשרו רוב העלים הוא כל ימי החג. ואף שהפסול של "חסר" קיים רק ביום הראשון כנ"ל, אך הפסול של נשרו רוב עלים הוא מסיבה אחרת משום שאין "שם ערבה" עליה, ולכן פסול זה הוא כל ימי החג (תרמ"ט, כג).
- < אך אם נשרו רק מקצת מן העלים, הערבה כשרה (תרמ"ז, ה).

לבלוב:

< בערבה הנמצאת במצב של צמיחה ובתנאים מתאימים, יש לבלוב בראש ענף הערבה. הבלבוב הוא עלה בצורת גליל - לפני שנפרס ונהפך לעלה רגיל. הבלבוב עוטף את הניצן הנמצא בקדקוד ענף הערבה.

יתכנו שתי סיבות להעדר לבלוב בראש ענף הערבה: א. הערבה אינה נמצאת במצב של צמיחה ולא צמח בה לבלוב כעת מלכתחילה. במצב זה אם הניצן הנמצא בקדקוד הערבה קיים, הערבה כשירה ומהודרת כיון שלא נשרו ממנה עלים כלל.

ב. הבלבוב צמח ונשר מסיבה כלשהי. במצב כזה דין הבלבוב כמו עלה שנשר, שהתבאר שמלכתחילה עדיף לקחת ערבה שלא נשרו ממנה עלים כלל, אך בדיעבד אם נשרו רק מקצת מן העלים הערבה כשירה, וממילא נשירת הבלבוב אינה פוסלת את הערבה.

- אלא שבאפשרות (הב') של נשירת הבלבוב, יש לשים לב שרק הבלבוב נשר אך הניצן הנמצא בקדקוד הערבה עדיין קיים. מפני שאם הניצן נשר, הערבה פסולה מפני שדינה כערבה קטומה וכן"ל.

< לעיתים נראה חתך על יד הניצן העליון של הערבה, וקשה לדעת אם רק הבלבוב נפל והערבה כשירה. או שקצה הערבה עצמה נחתך והערבה פסולה. לפיכך רצוי ליטול ערבה עם לבלוב.

יבשו עליה:

< יבשו רוב עלי הערבה - היינו שהלבינו פניהם - פסולה כל שבעה. אך אם העלים רק כמשו ולא יבשו וצבעם ירוק, כשרה (תרמז,ו).

פרח או ענפים בערבה:

< משום "זה א-לי ואנוהו" יש לשים לב לצבע עלי הערבה, שלא יהיו בהם נגיעות של חרקים וכיו"ב המשנים את צבעה.

< ערבה שיש בראשה כמין פרח, כשרה.

< ערבה שגדלים בה ענפים קטנים, כשרה, ואין צריך לקטום אותם.

החלפת הערבות בחול המועד:

< "במשך ימי חול המועד מחליפים הערבות, כולם או חלק מהם" (ס' המנהגים ע' 67. ההחלפה היא לפי הצורך).

איגוד הלולב

< מצוה מן המובחר לאגוד את הלולב עם ההדסים והערבות באגודה אחת, "משום נוי, שנאמר: 'זה א-לי ואנהו' התנאה לפניו במצוות" (תרנא, ב).

מתי אוגדים, ועל ידי מי:

< מהדרים לאגוד את הלולב בסוכה, ובערב יום טוב (ספר המנהגים).
 < המהדרים אוגדים בעצמם את הלולב (ספר המנהגים). כך נהג הרבי כל השנים (ולהעיר מלקו"ש ח"כ ע' 267 שגם "עשיית לולב" היא מצוה).
 < איגוד על ידי נשים או קטנים - בדיעבד בלבד (משנ"ב תרמט, ס"ק יד. שעה"צ סקט"ו).

הכנת הטבעות וכריכתן:

< מכינים חמש טבעות מעלי לולב. את כל חמשת הטבעות מכינים לפני שמתחילים לאגוד את הלולב (הוראת הרבי לרה"ח ר' דוד ע"ה רסקין, שאגד את הלולב עבור הרבנית חיה מושקא ע"ה).
 < על הלולב עצמו כורכים שתי טבעות (ספר המנהגים. וראה תרנא, יא). בשלוש הטבעות האחרות אוגדים את הלולב ההדסים והערבות יחד (הביאור בזה בלקו"ש ח"ד ע' 1368).
 < קודם כורכים את הטבעות על הלולב עצמו, ואח"כ אוגדים את הלולב ההדסים והערבות יחד (הוראת הרבי לר"ד רסקין כנ"ל).
 < משתדלים ששתי הכריכות שעל הלולב עצמו תהיינה מכוסות בהדסים וערבות, ועכ"פ מקצת מן הכריכה העליונה (ספר המנהגים).
 < "צריך להיזהר מאד" שמעל שתי הכריכות האוגדות את הלולב עצמו, תהיה שדרה בשיעור טפח שאינה אגודה בטבעות, שזהו שיעור הנענוע שצ"ל בלולב (תרנא, יא).
 לפי זה, אם שדרת הלולב היא בגובה ד' טפחים, יגיעו הטבעות עד גובה ג' טפחים. ואם שדרת הלולב בגובה ה' טפחים, יכולות הטבעות להגיע עד גובה ד' טפחים - אלא שהדבר תלוי גם בגובה ההדסים והערבות, כיון שהטבעות צ"ל מכוסות בהדסים והערבות כנ"ל.

< ג' הטבעות שאוגדות את הלולב ההדסים והערבות יחד, יהיו בתוך שיעור טפח ביניהם (ספר המנהגים).

איגוד ג' המינים יחד:

< הלוקחים רק ג' הדסים, יאגדו הדס אחד בימין הלולב "דהיינו מימין האדם", הדס אחד בשמאלו, והדס אחד באמצע - נוטה קצת לימין (לכיוון פני האדם). וכן שני בדי ערבה, אחד לימין ואחד לשמאל (תרנא, ט. סידור).

< משתדלים שהערבות לא ייראו כל כך (ספר המנהגים. ולהעיר מתרנא, ז). בלולב של הרבי לא ראו את הערבות, מפני שהיו מכוסות בהדסים.

אחד מהטעמים לכך שהערבות מכוסות בהדסים: מפני שההדס מוזכר בפסוק לפני הערבה (לבוש).

< הקצה התחתון של הלולב ההדסים והערבות יסתיים בשווה, והלולב לא יבלוט מלמטה, כדי שיאחז את כל ג' המינים בידו ממש בשעת הברכה (ראה תרנא, י).

< שדרת הלולב תעלה (לפחות) טפח מעל ההדסים והערבות, כיון "שטפח זה היוצא למעלה מהאגודה (פירוש שלשה מינים אלו ביחד נקרא אגודה) הוא המנענע" (תרנא, א-ב. לכן שדרת הלולב צ"ל לפחות ארבעה טפחים, ולא כמו ההדסים והערבות שצ"ל שלושה טפחים).

איגוד בחג עצמו:

< אם לא הספיק לאגוד את הלולב בערב החג ומתכוון לאגדו בתוך החג, יקצר את הלולב ההדסים והערבות (במידת הצורך) ויכין את הטבעות - כבר בערב החג, ואין לעשות זאת בתוך החג (ראה שיד, טז. תרמו, יד).

אם לא הכין טבעות בערב החג, אסור לו לקשור את הלולב בחג באופן של קשר על גבי קשר או עניבה על גבי קשר, כי אם באופן של עניבה על גבי עניבה, או שלא יקשור כלל אלא יתחב ויגלגל את ראשי הכרך בתוך עיגול הכרך עצמו (תרנא, ו).

קופסת האתרוג:

< הרבי הניח את אתרוגו בקופסת קרטון פשוטה, ולא בקופסת כסף.

נטילת ד' מינים

- < משכימים ומקדימים לקיים מצוות נטילת ד' מינים, ובפרט בפעם הראשונה (ספר המנהגים).
- < זמן נטילת ד' מינים - רק אחרי נץ החמה.
- < קודם נטילת ד' המינים לא אוכלים ולא שותים כלל (ראה שו"ע תרנב ס"ב ומשנ"ב סק"ז, ומנהג חסידים שלא לטעום כלל).
- < ראוי שגם נשים יברכו על ד' מינים בבוקר, ולא יאכלו קודם נטילת ד' מינים (שהרי דבר קל הוא, ולא כמו בתקיעות של ראש השנה).
- < טובלים במקווה לפני נטילת ד' מינים.

בסוכה:

- < מצוה מן המובחר לקיים את מצוות נטילת ד' מינים - בסוכה (סידור).
- מסיבה זו נוטלים ד' מינים בבוקר קודם התפילה - בעודו בסוכה, ולא נוטלים אותם לפני אמירת ההלל כמו שצ"ל מעיקר הדין (בטעם הנטילה בסוכה ראה לקו"ש חכ"ב ע' 124 ואילך).
- < אם יורדים גשמים, מצוה מן המובחר להמתין עד שיפסק הגשם כדי ליטול את הלולב בסוכה דווקא (לקו"ש שם).

אכילת מזונות אחרי נטילת ד' מינים:

- < היות שנטילת ד' מינים צריכה להיות בסוכה דווקא, יש מקום לחייבה בברכת "לישב בסוכה". על כן מן הראוי לאכול מיני מזונות בשיעור של יותר מכביצה לאחר נטילת ד' מינים, וברכת "לישב בסוכה" שמברך על המזונות תתייחס גם לנטילת הד' מינים (אוצר מנהג"ח ע' רצג).

מתנה על מנת להחזיר - כל ימי החג:

- < כשנותנים את ארבעת המינים לאדם אחר לברך עליהם, נכון לומר בפירוש שהנתנה היא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום הראשון, "והוא תועלת לנותן ולמקבל" (ספר המנהגים).

כך נהג הרבי גם בימי חול המועד, שכאשר היה מוסר את ד' המינים עבור הציבור היה אומר "מתנה על מנת להחזיר".

< מובן, שביום הראשון שהד' מינים צ"ל "שלו" כנ"ל, כשמברך על ד' מינים של אדם אחר המתנה על מנת להחזיר היא לעיכובא. אך בשאר הימים אין זה לעיכובא.

< אם נתן לחברו ד' מינים ביום הראשון ולא אמר שזהו במתנה ע"מ להחזיר, כתב השו"ע (תרנח,ה) שיצא י"ח, כיון שמסתמא על דעת כן נתנו לו שהרי צריך לצאת בו י"ח ע"ש.

ובמשנה ברורה (תרמט, סוף סקט"ו) הביא מהביכורי יעקב, שזהו רק אם בעה"ב יודע את ההלכה שצריך לתת במתנה ע"מ להחזיר. אך אם בעה"ב אינו יודע את ההלכה והוא חושב שמספיקה השאלה, לא יצא המקבל, כיון שבעה"ב התכוון להשאלה רגילה בלבד ולא למתנה ע"מ להחזיר ע"ש. אך בדברי אדה"ז (ידו, לגבי ציצית שאולה, משמע שאדה"ז חולק על כך וסובר שגם אם בעה"ב אינו יודע את ההלכה יצא המקבל ידי חובתו, משום ש"אנן סהדי דנתכוין המשאיל בלשון המועיל, ואם אי אפשר לו לברך עליו אא"כ היא שלו, הרי היא שלו במתנה על מנת להחזיר" ע"ש.

< גם לאשתו צריך אדם לתת ד' מינים ביום הראשון במתנה ע"מ להחזיר.

ביום הראשון יברך לפני אשתו וילדיו:

< ביום הראשון שהד' מינים צ"ל "שלו", יברך עליהם לפני אשתו ובניו ובנותיו הקטנים.

< כמו"כ ביום הראשון ייטלו הילדים הקטנים את הד' מינים, רק אחרי שהגדולים נטלו אותם (שו"ע תרנח,ו), וזהו משום שקטן קונה ואינו יכול להקנות לאחרים.

בשתי ידיים דווקא:

< מצוות נטילת ד' מינים היא, שייטול אתרוג בידו האחת, ואת ג' המינים האחרים בידו האחרת. אם נטל את כל ד' המינים ביד אחת, יש אומרים שלא יצא ידי חובתו. ויש להחמיר כדבריהם, וייטול אותם שוב בשתי ידיים אך בלא ברכה (תרנא,א). וראה שם סעי' טו-טז שאפילו מי שנקטעה ידו ל"ע לא ייטול את כל ד' המינים ביד אחת בבת אחת, כי אם בזה אחר זה ע"ש).

נטילת הלולב ביד ימין:

< צריך ליטול את הלולב ומיניו ביד ימין ואת האתרוג ביד שמאל, "לפי שהלולב יש בו שלש מצוות, דהיינו לולב הדס וערבה. והאתרוג הוא מצוה אחת". ואם נטל את האתרוג בימין ואת הלולב ומיניו בשמאל, יצא ידי חובתו, אך "טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה" (תרנא, יג).

איטר יד (שמאלי) נוטל את הלולב בימין שלו שהיא שמאל כל אדם, ואת האתרוג בשמאל שלו שהוא ימין כל אדם (תרנא, יד).

דרך גדילתן:

< את כל ד' המינים צריך ליטול בדרך גדילתן דווקא, ואם הפכן בשעה שנטלן לא יצא ידי חובתו בנטילה זו.

< דרך הגדילה של האתרוג נחשבת שהעוקץ למטה (תרנא, יב). כי כך הוא בתחילת גדולו, אלא שאח"כ כובד האתרוג גורם שהוא יתהפך והעוקץ יהיה למעלה.

< שדרת הלולב צריכה להיות בשעת הנטילה, כנגד פני האדם (סידור. ספר המנהגים).

הנטילה והברכה:

< יעמוד ופניו למזרח, ייקח את הלולב ביד ימין שלו כשהשדרה ממול פניו, יצמיד את רגליו (כמו בשמונה עשרה) ויברך "על נטילת לולב".

הברכה נאמרת לפני נטילת האתרוג, כדי שתיאמר "עובר לעשייתה" (לפני קיום המצווה). אם ייקח גם את האתרוג בידו לפני הברכה, הרי ייצא מיד י"ח ואין הברכה "עובר לעשייתה" ולא יוכל כבר לברך.

- ויש להיזהר שלא לקחת את הלולב והאתרוג - כמו שהם בלי הקופסה כו', לפני הברכה. מפני שאם ייקח אותם כך הרי ייצא ידי חובתו בעצם הנטילה לפי השיטה שמצוות א"צ כוונה, ולא יוכל לברך אח"כ.

< אח"כ ייקח את האתרוג ביד שמאל שלו, ויצמיד את השליש העליון של האתרוג - כאשר אוחזו באלכסון קצת, אל החלק התחתון של הלולב ומיניו, וינענע (ראה סידור וספר המנהגים).

< ביום הראשון של החג, מתחילים ברכת "שהחיינו" (הנאמרת אחרי ברכת "על נטילת לולב") כשהלולב בידו האחת והאתרוג כבר בידו השנייה - עוד לפני שחיבר

בין הלולב והאתרוג, ורק בסיום ברכת "שהחיינו" מחברים אותם ומנענעים (ספר המנהגים. מהוראת אדמו"ר הרשב"ב).

< נוסח הברכה על נטילת ד' מינים הוא: "על נטילת לולב", מפני "שהלולב גבוה מכולן, חשוב הוא, ונקראת כל האגודה על שמו" (תרנא, יז).

הנענועים:

< מן התורה יוצאים י"ח נטילת ד' מינים בהגבהה לבדה, כיון דכתיב "ולקחתם" - לקיחה לבד. אבל חכמים אמרו שצריך לנענע אותם, וסמכו זאת על הפסוק (בדברי הימים א, טז לג): "אז ירננו עצי היער" כלומר: "אז ירננו בעצי היער" (לבוש).

< ינענע לששה קצוות. לכל צד יעשה שלוש הולכות ושלוש הבאות. הד' מינים עומדים זקופים בשעת הנענועים.

בנענוע לכיוון מעלה מורידים בהבאה מעט למטה מן החזה, ואח"כ מביאים אל החזה. בנענוע לכיוון מטה מעלים בהבאה מעט למעלה מהחזה, ואח"כ מביאים אל החזה. בנענוע לצד מערב (לאחור), שתי הפעמים הראשונות הן לקרן מערבית דרומית (היינו רק נטייה לאחור), ובפעם השלישית לאמצע צד מערב (היינו בנטייה חזקה לאחור. ראה סידור וספר המנהגים).

< במשך כל הנענועים יהיה האתרוג מכוסה בידו, חוץ מבשעת הנענוע האחרון שמגלה אותו קצת (ספר המנהגים).

< כל ההולכות, גם ההולכה הראשונה, מתחילות מן הלב.

< "מנהג רבותינו, שאחר כל הולכה היו מנענעים בלולב, ורק אחרי זה היו עושים את ההבאה" (לקו"ש ח"ד ע' 1162).

< בכל הבאה יגע סוף הלולב ומיניו והאתרוג, "בחזה שלו ממש" (סידור), ב"מקום שמכים באמירת אשמנו" (ספר המנהגים).

< במשך כל הנענועים, יהיו הידיים שמחזיקות את הלולב והאתרוג - בגובה החזה. מלבד בנענוע למעלה ולמטה בהם מרים ומוריד את הידיים.

< בשעת הנענועים עומדים במקום אחד, ברגליים צמודות (כמו בשמונה עשרה), ורק החלק העליון של הגוף והידיים פונים לצדדים שמנענעים אליהם.

הלל והושענות:

< מצוה מן המובחר לקרוא את ההלל עם הציבור, "כדי שיענה עמהם 'הודו' ו'אנא' אחר השליח ציבור" (תפח, ג).

מסופר בכ"י חסידים, שאף שרבותינו נשיאנו היו מאריכים בתפלת שבת אפילו כמה שעות אחרי שהציבור גמרו את תפילתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולומר הלל עמהם (אגרו"ק ח"ז ע' סז).

< בשעת אמירת ההלל אוחזים רק את הלולב, ולנענועים לוקחים גם את האתרוג (ס' המנהגים). בשנת תשמ"ח שהייתה שנת הקהל אחז הרבי במשך אמירת ההלל כולו גם את האתרוג, וביאר בשיחת ליל ה' דחג הסוכות שזהו משום שעניינו של הקהל הוא אחדות ע"ש).

< בין שני הנענועים של "אנא" שבהלל, עשה הרבי הפסק - כמו הנחת האתרוג, סידור הטלית על כתפיו.

< באמירת שם ה' ב"הודו" ו"אנא" לא מנענעים.

מדברי הרבי (שלחן מנחם ח"ג ע' רמט) נראה, שמסמיכים את שם ה' לתיבה שלפניו, היינו "הודו לה", ואין אומרים "לה" כי". ועד"ז ב"אנא" מסמיכים את שם ה' לתיבה שלפניו ואומרים "אנא ה'", ולא "ה' הושיעה". וזהו דלא כמנהג שהביא באוצר מנהגי חב"ד (ע' שיג), שמדקדקים שאמירת שם ה' תהיה בתחילת הנענוע ולא בסופו, ולכן ב"הודו" אומרים "לה" כי", וב"אנא" אומרים "ה' הושיעה".

< לפני אמירת ההושענות מוציאים ספר תורה אחד, ואדם (שאין לו ד' מינים) עומד איתו על הבימה. הארון נשאר פתוח כל משך אמירת ההושענות.

< כל שעת אמירת ההושענות החזיק הרבי בשתי ידיו את ד' המינים, כשהם צמודים לחזהו.

< מי שאין לו לולב אינו מקיף את הבימה בעת אמירת ההושענות (ראה כף החיים תרס, יג-יד). ויכול לקחת לולב מחברו ולהקיף.

< אם אין ס"ת, מקיפים את הבימה לבד (כף החיים תרס, ב).

אדם שאין לו ד' מינים ומשתמש בשל חברו, ולא הספיק לומר את ההושענות לפני שהחזירו את הס"ת להיכל, יקיף את הבימה לבד.

< את הפסוק "למען דעת וגו'" שבסיום ההושענות, אומרים בשעה שמכניסים את הס"ת להיכל, ובקול רם.

נשים בד' מינים:

< גם נשים נוטלות ד' מינים ומברכות, למרות שזו מ"ע שהזמן גרמא.

- ב"שופר ולולב הנשים נוהגות להחמיר על עצמן מפני שהן "חובת הגוף" (יז, ג).

הכנסת הלולב למים, בחג:

< מותר בחג להכניס את הלולב ומיניו לכלי שהיו בו מים מערב החג. אך אסור למלא מים בכלי בחג עצמו, וכן אסור להחליף מים או להוסיף מים בחג עצמו, "מפני שטורח לתקן כלי" (שלו, יח).

*בשבת חול המועד סוכות, הלולב הוא מוקצה ואסור לטלטלו (שו"ע תרנח, א).

להריח ד' מינים:

< אסור להריח את ההדס כל שבעת ימי החג (שו"ע תרנג, א).

את האתרוג מותר להריח, אך יש מחלוקת אם צריך לברך על ריח אתרוג של ד' מינים, ולכן טוב להימנע מלהריח בו כל ימי החג כדי להינצל מספק ברכה (סדר ברה"נ פי"א ס"ח).

